

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
Ik oankār sat nām kartā purakh nīrbhau nirvair akāl mūrati ajūnī saibha'n gur parsād.

THE SIKH BULLETIN

www.sikhbulletin.com

editor@sikhbulletin.com

Volume 27 Number 1

Published by: Hardev Singh Shergill

15718 Creek Hills Rd, El Cajon, CA 92021 USA Tel: (760) 295-0073

In This Issue / ਤਤਕਰਾ

Editorial.....1
Shabd Vichar ਭੁਖੇ ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜੇ Bhookhay Bhagat Na Keejaiy. *Karminder Singh, PhD*5
Journey Through Five Realms: Insights from Guru Nanak's Jap Hymns. Dr. Devinder Pal Singh.....7
 Katak Ke Vaisakh? Or Both?
Dr. Assa Singh Ghuman11
Katak Ke Vaisakh? Or Both? A Response. Karminder Singh, PhD.15
 Reflecting And Embodying the Eternal Presence
Harmanpreet Singh Minhas21
Found on the Internet. Karminder Singh, PhD.24
 An E-Mail Exchange of Interest Regarding The Concept of God in Sikhi.....26
Gurbani Verse Analysis ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥ Nao(n) Darvajay Dasva(n) Duar.28
 A Karut Mindset On Display.
Karminder Singh Dhillon, PhD.30
ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ32
 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਦਿਵਸ ਕਹਾਣੀ ਫੱਬਦੀ ਨਗੀਂ।
ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ36
ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੋਇ ॥ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਵਰ39
 ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਸਹਾਦਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ? *ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੰਡੇਰੀ*41
Book Review by Prof Hardev Singh Virk45
 Note to Contributors48

www.sikhbulletin.com
 www.sikhivicharforum.org

Editor in Chief: Karminder Singh Dhillon, PhD, (New Zealand)
Punjabi Editor: Gyani Jarnail Singh Arshi (Malaysia)
Editors: Moninder Singh (Canada), Harpreet Kaur (New Zealand)
Technical Lead: Amrinder Singh Sandhu (USA)

Editorial

Scripted Dramas, Rehabilitating the Badals, Weaponizing the Akal Takhat and Opening a Can of Worms.

On December 2, 2024, The Akal Takht (AT) summoned two-time Punjab Chief Minister and President of Shromani Akali Dal (SAD), Sukhbir Singh Badal, along with all former ministers from the Akali government that served from 2007 to 2017 at 1 pm. Badal was already declared a *tankhaiya* in August 2024. Also asked to attend were the core committee of the SAD from 2015.

To those un-initiated in the politics of Punjab and equally unaware of the shenanigans of the AT (caused largely by the former); the move appeared to be a one in which the master manipulators of AT, namely the Badal dominated SAD, were finally being brought to justice. For once, the political servant that was the AT was going to hold its political master that was the SAD to account.

Or was the entire episode just another chapter of political maneuvering by the Badal led SAD and just another act of subservience by the clergy of AT?

The Story of Scripted Dramas.

In a letter dated November 18, 2024, to AT Jathedar Giani Raghbir Singh, Sukhbir Singh Badal had appealed that he wants to appear before the Takht as a “humble Sikh”. In his letter he had stated, "The Akal Takht Sahib declaring me *tankhaiya* has left a big impact on my mind. The servant (Sukhbir) has now resigned from the presidency of SAD. The servant wants to appear at AT Sahib as a humble Sikh with respect and politeness. Since AT Sahib which was established by the sixth Guru Hargobind who always showers grace and forgives, please accept the request of the servant."

The telltale signs of the drama are three. First, the AT had declared Badal a *Takhayia* three months prior to this letter. Why did it take this long for the resignation to be tendered? Was it because

three months were required to plot, consult and put the plan in place? Second, the SAD working committee had met on November 18 to discuss Sukhbir Singh Badal's resignation but ultimately decided to postpone the decision. "The panel will consult with SGPC members and district-level SAD leaders before making a final decision," said Balwinder Singh Bhundar, the party's working president, who chaired the meeting at the party's head office in Chandigarh. This meant that Badal was still President of AT the time of submitting the letter and hence still calling the political shots. Third, Badal's resignation request came just three days after he approached AT, urging Jathedar Giani Raghbir Singh to convene a meeting of the Sikh clergy to pronounce his *tankhah* (religious punishment). This meant that when Badal spoke with the AT clergy, the political master-servant relationship was very much intact. It was Badal who was calling the shots.

The four targets of the shots that Badal called was clear: rehabilitate the Badals, rehabilitate the SAD, use the AT clergy for that purpose and use the episode to win back the confidence and support of the Sikhs of Punjab.

Rehabilitating The Badals and the SAD.

The SAD was defeated soundly by the people of Punjab in the Legislative Assembly elections that were held in February 2022 to elect the 117 members of the 16th Assembly. The defeat was so punishing that SAD decided to not contest any by-elections for four assembly seats in Punjab. Three of the seats were then won by AAP while one seat went to Congress.

A political party that chooses not to contest elections is no different from, say, an airline that decides not to fly its planes or a restaurant that decides not to sell food. The political party may as well shut its doors – as would the airline and the restaurant. So, the SAD folks came up with dubious "reasons" why the party was "giving away free seats" to the opponent parties. They did so "in solidarity with Sukhbir Badal being declared a *tankhaiya*," and to keep with the panthic interests and 'maan-maryada' of Sri AT Sahib, the SAD."

The same "panthic interests" that the Badal led SAD trampled upon for decades that it was in power? The same "maan-maryada of the Sri AT Sahib" that the Badals had trodden upon and driven into dirt for decades?

The bitter truth was simply that having been routed so badly in the February 2022 elections, the SAD was certain it could not win any of the by-elections. It was also certain it could not win in the next elections. Unless the party was able to pull a rabbit out of its hat of tricks. Everything had to be done to bring the Badals and SAD back to power. Everything.

Weaponizing The AT.

Bringing the Badals and the SAD back to power required that the people's confidence in SAD be restored- if necessary, by nefarious means even - means that involved using the AT for the party's ends.

The December 2, 2024, meeting at was thus a full-scale charade towards this end. It was a pretentious act of a drama that is orchestrated by SAD itself to pull wool over the eyes of the people. The idea is to make it appear that the AT is going to punish the SAD for its past actions. Indeed, some laughable punishment of sitting as a door-guard for two days was handed down and some expendable people made out to be the scapegoats.

The charade would allow the AT Jathedars and SGPC to go about its business as usual - campaigning, threatening, scaring and fooling people to vote for SAD - the "party of the *panth*." The Patna Jathedar is already campaigning for Badal to be re-elected president of AD. Badal, and his cohorts would go back to the people claiming that their past misdeeds should not be held against them because they had all paid their dues to the AT. Some people may be fooled, but the SAD situation is so bad that one doubts this drama alone will help.

The Supreme Court of India has stated that under Section 85(1) of the Sikh Gurdwaras Act 1925 the AT is like any other Gurdwara with no powers to meet out religious punishments. Section 85 provides that AT is under the control, supervision and management of SGPC and would do as SGPC allocates duties. The AT was thus

expected to mete out the sort of “tap on the wrist” punishment it did. The Badals and SAD was well aware of this severe limitation of the AT and used it to their benefit – walking away with miniscule punishments in return for a huge expected reward of rehabilitation.

At the end of the day, the institution that has suffered the greatest damage is the AT. The Jathedars have allowed themselves to be used as an instrument in the political shenanigans of the Badals in their quest to get back into power. They have handed a clean chit to the Badals with this slapstick drama. In the process they have subjected the AT to ridicule and condemnation. The news is that the charges were selected by the Badals and the punishment drafted by the same group for the AT Jathedars to read out.

The Can of Worms That Got Opened: The Drama at The Takhts.

Badal wrote the script to re-deem himself. To make it real, he had to accord some "authority" to the Jathedars so that they could mete out the scripted punishment to fool the people into thinking the "episode was real."

The Jathedars – knowingly or otherwise - thought that the scripted authority was real power; and that their position has finally been recognized. It went to the heads of some of them. With their master sitting with a broken leg holding a spear - some of the Jathedars thought they had finally become masters.

A 27-second video clip of arguments between SAD leader Virsa Singh Valtoha and Takht Damdama Sahib Jathedar Giani Harpreet Singh leaked during the former's appearance before the five Sikh high priests at AT Secretariat in October.

In this 27-second video clip, Valtoha, in the presence of five high priests, is seen questioning Harpreet Singh if the clergyman shared allegiance with the BJP-led Centre and RSS. Triggered over this, Giani Harpreet Singh loses his cool and displays abusive behavior.

In his “can of worms styled defense” Harpreet Singh asserted that he had got all the recordings deleted from the cameras of the AT secretariat, SGPC and elsewhere, except a single recording of the whole conversation of a few hours that was transferred in a pen drive. He said he had handed over this pen drive to the AT Jathedar. “I have no idea how and who got this clip leaked,” he said, clearly laying the blame on the AT Jathedar and laying bare the backstabbing element of the episode.

Valtoha was subsequently expelled from SAD for ten years by the AT clergy for allegedly indulging in character assassination alleging that Harpreet Singh shared ‘allegiance with the BJP-RSS’.

Harpreet Singh's Can of Worms

The Takht Damdama Sahib Jathedar's brother-in-law Gurpreet Singh, a table player at Darbar Sahib under the employ of SGPC alleged that Harpreet Singh had an illicit affair with his wife. Harpreet Singh was removed from his duty as Jathedar of Takhat Damdma Sahib, and replaced by Head Granthi Gyani Jagtar Singh as the interim Jathedar.

Dhammi's Can of Worms - Abusive Drama of His Own:

SGPC chief Harjinder Singh Dhama found himself embroiled in controversy after using “highly offensive and demeaning language” against former SGPC chief Bibi Jagir Kaur during a telephonic conversation with a journalist. The telephone conversation was about the December 2, 2024 meeting and the punishments that were meted out. It went viral for obvious reasons.

A group of women, including SGPC members Bibi Kiranjot Kaur and Bibi Paramjit Kaur Landran, filed a complaint at the AT, demanding strict action and his removal from the post. Jagir Kaur herself had sought action against Dhama for his alleged derogatory remarks against her. She made the move against Dhama after she was called by the Punjab State Women Commission to hear her side.

The commission chairperson Raj Lali Gill has said that necessary action will be taken in the matter. The remarks were not only personally defamatory but also disrespectful to women as a whole, the commission chairperson said. The commission then emphasized that as the head of a prestigious institution like the SGPC, Dharami is expected to uphold the highest standards of dignity and respect for all.

Speaking to journalists, Jagir Kaur slammed Dharami for using objectionable remarks against her. “Sentiments of the Sikh community have been hurt by remarks of Dharami who has been occupying a position which has a glorious history. I am very sad that an insult has been caused to the position (SGPC president post). It is for the first time in the history that a SGPC chief appeared before the women commission for making derogatory remarks,” said Kaur.

Demanding action against Dharami, Jagir Kaur said: “A person who has insulted this chair cannot get off scot-free. I have requested the commission to take action according to the law. It is their responsibility to take legal action in the matter,” Kaur said.

The SGPC chief tendered a written apology for his remarks and subsequently appeared before the commission and apologized for his remarks against Jagir Kaur.

The Winners and Losers of It All.

The Badals and the SAD seem to come off as the winners of this self-scripted drama. They are tentative winners in the sense that the reality of their victory will only be known when the 2027 Punjab Legislative Assembly Elections results are announced. They are tentative winners because for now, at least some portion of the Sikh electorate has accepted the notion that the Badals and SAD have been held accountable, punished and exonerated sufficiently to be allowed into power once again. On their part, the Badals and SAD will feel that they have settled all debt to the Sikh community, have a clean slate, and are thus entitled to take power again.

The SGPC – at least its President, Dharami, has come off as a loser on two accounts. First that the SGPC, as the pay master of the clergy at AT was complicit in this drama. It was complicit because the Badals and SAD could not have pulled it off without the involvement of SGPC. Second, that Dharami’s inability to handle tough questions about the December 2 meeting and his resultant tirade of offensive and demeaning language that went viral has exposed Dharami’s and SGPC’s emotional investment in the episode – something that has undermined the credibility of both.

The AT has turned up as a loser on a number of counts. The primary count being that the clergy have shown that they are still beholden to the Badals and SAD to the extent of allowing the institution to be weaponized. The other count is that the clergy managed to open an ugly can of worms pertaining to at least one of its Jathedars. The allegations showed that the clergy are not above the backstabbing that is rife in other Sikh institutions, and that they were serious enough to warrant the dismissal of one of their kind.

The biggest losers are the people of Punjab and Sikhs at large. The people of Punjab have been denied the chance to consign a corrupt, inept and power-hungry political party to the dustbin for good. This drama has extended the shelf life of this party and given them another opportunity at power. Had such not happened, at least there was a remote chance that another political party could step in to fill the gap.

Sikhs at large are losers because the drama has proven, yet again, that Sikh religious and political leadership and their *panthik* institutions are self-serving, do not have *panthik* interests at heart, and are largely dysfunctional.

Karminder Singh Dhillon, PhD (Boston)

Editor-in-Chief.

Shabd Vichar

ਭੁਖੇ ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥

Bhookhay Bhagat Na Keejaiy

Karminder Singh, PhD (Boston)

dhillon99@gmail.com

This Shabd is composed by Bhagat Kabir ji and recorded on page 656 of the Sri Guru Granth Sahib ji (SGGS).

ਰਾਗੁ ਸੇਰਠਿ ॥ ਭੁਖੇ ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਯਹ ਮਾਲਾ ਅਪਨੀ ਲੀਜੈ ॥ *Bhookhay Bhagat Na Keejaiy. Yeh Mala Apni Lijaiy.*

Bhookhay – Lit. Greedy, gluttony, voracity, ravenousness, insatiability. **Bhagat** – Devotion. **Na Keejaiy** - Cannot be done, undertaken, prevent. **Yeh Mala Apni** – Lit. This rosary of yours. Sp. Pretentious devotion, show off spirituality. **Lijaiy** – Take away, remove, eliminate.

The Vice Of Greed Prevents My Devotion Towards The Divine Within. Eliminate This Greed Influenced Pretentious Devotion Of Yours, O Mind!

ਹਉ ਮਾਂਗਉ ਸੰਤਨ ਰੇਨਾ ॥ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਿਸੀ ਕਾ ਦੇਨਾ ॥ ੧ ॥ *Hao(n) Mangao Santan Rayna. Mein Nahi(n) Kisi Ka Dayna.*

Hao(n) – I, me. **Mangao** – Ask, desire. **Santan** – Seekers of enlightenment. **Rayna** - Lit. Speck of dust, tiny, small. Metap. Life of bare essentials, minimalism. **Mein** – I, me. **Nahi(n)** – Negative. **Nahi(n) Kisi Ka Dayna** - Owe nothing to anyone, borrow nothing from anyone.

I Seek The Minimalist Greed Free Life That Seekers Of Enlightenment Live. A Life Where I Borrow Or Owe Nothing To Anyone.

ਮਾਧੇ ਕੈਸੀ ਬਨੈ ਤੁਮ ਸੰਗੋ ॥ ਆਪਿ ਨ ਦੇਹੁ ਤ ਲੇਵਉ ਮੰਗੋ ॥ ਰਹਾਉ ॥ *Madho Kaiysi Bnaiy Tum Sangay. Aap Na Deh Ta Leyvao Mangay. Rahao.*

Madho – Creator within, Divine. **Kaiysi** – How, what manner. **Bnaiy Tum Sangay** - Idio. Associate with you, connect with you. Sp. Realize you. **Aap** – Self. **Na** – Negative. **Deh** – Give, accord, provide. **Ta** -If, then. since. **Leyvao Mangay** – Resort to asking, through asking.

How Do I Realize You Within, O Divine? Since The Self Does Not Accord An Answer, I Have To Resort To Asking.

ਦੁਇ ਸੇਰ ਮਾਂਗਉ ਚੁਨਾ ॥ ਪਾਉ ਘੀਉ ਸੰਗਿ ਲੁਨਾ ॥ *Doey Sayr Mangao Chuna. Pao Gheeyo Sang Luna.*

Doey Sayr – Two measures. **Mangao** – Ask, seek, request, desire, need. **Chuna** – Flour. **Pao** – One cup. **Gheeyo** – Butter. **Sang** – With, together, and, alongwith. **Luna** – Salt.

In My Minimalist Life, All I Need To Live Is Two Measures Of Flour, One Cup Of Butter Along With Salt.

ਅਧ ਸੇਰੁ ਮਾਂਗਉ ਦਾਲੇ ॥ ਮੇ ਕਉ ਦੇਨਉ ਵਖਤ ਜਿਵਾਲੇ ॥ ੨ ॥ *Adh Sayr Mangao Dalay. Mo Ko Donou Vakhat Jivalay.*

Adh Sayr – Half measure. **Mangao** – Ask, seek, request, desire, need. **Dalay** – Lentils. **Mo Ko** – Me. **Donou Vakhat** – Lit. Two times. Metap. Two meals. **Jivalay** – Keep alive.

And I Need One Half Measure Of Lentils That Would Provide Me Two Meals A Day.

ਖਾਟ ਮਾਂਗਉ ਚਉਪਾਈ ॥ ਸਿਰਹਾਨਾ ਅਵਰ ਤੁਲਾਈ ॥ *Khatt Mangao Chaupayi. Serhana Avar Tulayi.*

Khatt – Sleep bed. **Mangao** – Ask, seek, request, desire, need. **Chaupayi**- String bed. **Serhana** – Pillow. **Avar** – And. **Tulayi** – Mattress, quilt, bed sheet.

I Need A String Bed To Sleep On, A Pillow And A Quilt.

ਉਪਰ ਕਉ ਮਾਂਗਉ ਖੀਧਾ ॥ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰੈ ਜਨੁ ਥੀਦਾ ॥ ੩ ॥ *Upar Kao Mangao Kheendha. Tayri Bhagat Kraiy Jan Theenda.*

Upar Kao – Lit. Take on top. Metap. To cover. **Mangao** – Ask, seek, request, desire, need. **Kheendha** – Blanket. **Tayri Bhagat** – Devotion of you. **Kraiy** – Able to do, undertake. **Jan** – Seeker of enlightenment. **Theenda** – In love, with devoutness.

To Cover Myself, I Need A Blanket. The Seeker Of Enlightenment Within Me Will Thus Be Able To Devote Myself To You In Love.

ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੀਤਾ ਲਬੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਮੈ ਫਬੇ ॥ *Mein Nahi(n) Kita Lbo. Ek Nao Tayra Mein Fbo.*

Mein – I, me. **Nahi(n)** – Negative. **Kita** – Done, expressed. **Lbo** - Greed, gluttony, voracity, ravenousness, insatiability. **Ek** – One, only. **Nao Tayra** – Your divine virtues. **Mein** – Me, my, I. **Fbo** – Lit. Become beautiful, presentable. Sp. Divine.

I Suffer No Greed In My Needs. My Only Desire Is To Become Divine Through Your Virtues.

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਤਉ ਹਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ੪ ॥ ੧੧ ॥ *Keh Kabir Man Maneya. Man Maneya Tao Har Janeya.* SGGS 656

Man – Mind. **Maneya** - State of belief, acceptance. **Tao** – Then, upon. **Har** – Omnipresent Creator within, Divine. **Janeya** - Lit. Know, understand. Sp. Realize.

Kabir, My Mind Accepts Virtues Of The Divine. I Came To Realize The Divine Within Upon Such Acceptance.

I make myself rich, by making my wants few. – Thoreau.

Wanting less is a far better blessing than having more. - Mary Ellen Edmunds.

I've learned that minimalism isn't about what you own, it's about why you own it. - Brian Gardner.

I would rather own a little and see the world, than own the world and see a little. Alexander Sattler.

Simplicity is the ultimate sophistication. – Leonardo da Vinci.

Journey Through the Five Realms: Insights from Guru Nanak's *Jap* Hymns

Dr. Devinder Pal Singh

Center for Understanding Sikhism, Mississauga, Ontario, Canada

Email: drdpsn@gmail.com

Abstract. *Guru Nanak has outlined a profound spiritual framework in the Jap hymns, the foundational scripture of Sikhism. This framework, known as Panj Khand or the "Five Realms," symbolizes the stages of the soul's progression toward ultimate union with the Divine. Beginning with Dharam Khand (Realm of Righteousness), which establishes moral and ethical foundations, the journey advances through Gyan Khand (Realm of Knowledge) and Saram Khand (Realm of Effort), where seekers cultivate wisdom and refine their consciousness through personal discipline and creativity. The path culminates in Karam Khand (Realm of Grace) and Sach Khand (Realm of Truth), highlighting the transformative power of divine grace and the ultimate realization of eternal truth. This article examines each realm in detail, emphasizing their interconnected nature and relevance to modern life. Guru Nanak's teachings encourage a balance between righteous actions, intellectual growth, personal transformation, and reliance on divine blessings. The Panj Khand framework serves as both a spiritual roadmap and a timeless guide for individuals seeking clarity, resilience, and fulfillment in an era of material distractions. Guru Nanak's vision offers a pathway to inner peace and eternal truth by aligning human effort with divine grace.*

Introduction

Guru Nanak Ji, the founder of Sikhism, composed the '*Jap*' composition [1-8]. This foundational prayer outlines the spiritual philosophy of Sikhism and serves as the opening scripture of the Guru Granth Sahib [9-10]. It is recited daily by Sikhs worldwide, providing guidance on righteous living and spiritual enlightenment. Within the '*Jap*' verses lies the concept of '*Panj Khand*,' or the "Five Realms," representing the stages of spiritual progression toward ultimate union with the Divine [11-14]. The concept of *Panj Khand* is profound and metaphorical, providing a roadmap for spiritual seekers to understand the soul's journey in its quest for liberation and eternal truth [15-17]. Guru Nanak describes these realms in stanzas 34 through 37 of the '*Jap*' composition, presenting them as distinct yet interconnected phases of spiritual development [9].

Understanding *Panj Khand*

The term '*Panj Khand*' translates to 'Five Realms' or 'Five Stages.' These realms are:

1. ***Dharam Khand* (Realm of Righteousness)**
2. ***Gyan Khand* (Realm of Knowledge)**
3. ***Saram Khand* (Realm of Effort or Aesthetics)**
4. ***Karam Khand* (Realm of Grace)**
5. ***Sach Khand* (Realm of Truth)**

Each of these realms symbolizes a different aspect of spiritual growth, from understanding the moral framework of life to achieving divine realization [17-18]. These realms are interconnected, each building upon the insights and transformations of the preceding stage. For instance, *Dharam Khand*'s focus on moral duty lays the foundation for the intellectual awakening in *Gyan Khand*, preparing the seeker for the personal transformation in *Saram Khand*. This sequential growth ensures that the spiritual journey is holistic, integrating righteous actions, deep knowledge, and disciplined effort to reach the realms of divine grace (*Karam Khand*) and ultimate truth (*Sach Khand*). The progression through these realms reflects the soul's journey from worldly existence to eternal union with God.

1. *Dharam Khand*: The Realm of Duty

Dharam Khand represents the starting point of the spiritual journey, where one becomes aware of one's moral and ethical responsibilities. Guru Nanak emphasizes that creation is vast and diverse, governed by divine order (*Hukam*). In this realm, the individual learns to discern between right and wrong, understanding their role and duties in the grand cosmic design. The focus is on righteous living, truthfulness, and justice.

This stage lays the foundation for spiritual growth, teaching the seeker to align their actions with divine will. It emphasizes the importance of living a life guided by moral principles and selfless service to others. *Dharam Khand* is not merely about external adherence to rules but also about internalizing virtues that lead to harmony with creation.

2. *Gyan Khand*: The Realm of Knowledge

The journey progresses into *Gyan Khand*, where the seeker attains divine knowledge and wisdom. Guru Nanak describes this realm as one of enlightenment, where the vastness and complexity of creation become apparent. The individual begins to perceive the magnificence of the Creator through the lens of knowledge and understanding.

In this stage, the seeker's intellect is awakened, and they delve deeper into spiritual wisdom. This realm encourages exploration of the mysteries of the universe, fostering a sense of wonder and reverence for the Creator. In *Gyan Khand*, the individual starts to shed ignorance and narrow-mindedness, embracing a broader and more inclusive perspective of existence.

Guru Nanak's depiction of this realm highlights the interplay between intellect and spirituality. While knowledge is essential, it must be tempered with humility and devotion. The seeker realizes that true wisdom lies not in accumulating facts but in recognizing the divine presence in all aspects of life.

3. *Saram Khand*: The Realm of Effort

Saram Khand is the realm of effort, creativity, and personal transformation. In this stage, the seeker actively strives to mould their character and refine their consciousness. Guru Nanak describes this realm as where the individual's mind is reshaped, and their spiritual identity takes form.

This realm is characterized by intense effort and discipline. The seeker works to overcome their ego, attachments, and negative tendencies. They cultivate virtues such as compassion, humility, and inner strength through meditation, self-discipline, and devotion. *Saram Khand* is also associated with creativity and beauty, as the seeker's transformation reflects the divine artistry.

Guru Nanak emphasizes that personal effort is indispensable in the spiritual journey. This effort includes regular meditation, self-reflection, and adherence to moral principles. Guru Nanak advocated for living a life of humility, selflessness, and devotion to God. He highlighted the importance of overcoming ego and attachments through disciplined actions, such as engaging in community service (*seva*) and honest living (*kirat karni*). These practices transform the individual and align them with the divine will, paving the way for spiritual advancement. While divine grace is crucial, the seeker must actively participate in their transformation. *Saram Khand* is the stage where the spiritual aspirants prepare to receive divine grace, setting the stage for the next realm.

4. *Karam Khand*: The Realm of Grace

Karam Khand is the realm of divine grace, where the seeker experiences the blessings of the Creator. In this stage, the individual's efforts bear fruit as God's grace envelops them. Guru Nanak describes this realm as one of spiritual power and divine presence, where saints and enlightened beings dwell.

In *Karam Khand*, the seeker's ego dissolves, and they become a channel for divine will. This stage is marked by a profound sense of peace, contentment, and union with the Creator. The individual's actions are no longer driven by personal desires but are aligned with divine purpose. This realm signifies the transcendence of the self and attaining a higher state of consciousness.

Guru Nanak's description of *Karam Khand* underscores the transformative power of grace. In Sikhism, grace is seen as the divine blessing that transcends human effort, allowing the seeker to progress beyond personal limitations. This contrasts with other spiritual traditions, such as Christianity, where grace is often viewed as unearned salvation offered through faith in God, or Hinduism, where grace is intertwined with devotion (*bhakti*) and surrendering to a deity. The Sikh perspective emphasizes a balanced partnership between human effort and divine grace, highlighting its unique approach to spiritual progression. While human effort is essential, it is ultimately divine grace that elevates the soul to this exalted state. This stage serves as a reminder that spiritual progress is a partnership between human endeavor and divine benevolence.

5. *Sach Khand*: The Realm of Truth

The final stage of the spiritual journey is *Sach Khand*, the realm of truth and eternal reality. Guru Nanak describes this realm as the abode of the Creator, where divine presence is fully realized. In *Sach Khand*, the seeker achieves complete union with God, transcending the cycle of birth and death.

This realm represents the ultimate goal of human existence: to merge with the eternal truth. In *Sach Khand*, the individual's identity dissolves entirely, and they become one with the divine. Guru Nanak portrays this realm as indescribable and beyond human comprehension, emphasizing its transcendental nature.

Sach Khand is the culmination of the spiritual journey, where the soul finds eternal peace and bliss. It is in this realm that the seeker realizes the true essence of existence and experiences the infinite love and glory of the Creator.

Symbolism and Relevance of *Panj Khand*

The concept of *Panj Khand* is deeply symbolic, offering profound insights into the nature of spiritual growth. Each realm represents a distinct phase of the journey, highlighting the interplay between effort, grace, and realization. Guru Nanak's depiction of these realms provides a holistic framework for understanding the spiritual path.

The *Panj Khand* model is relevant not only to individual seekers but also to society as a whole. It emphasizes the importance of righteous living, intellectual curiosity, personal transformation, and divine grace. By following this path, individuals can cultivate a deeper connection with the Creator and contribute to the betterment of humanity.

Practical Implications of *Panj Khand*

Guru Nanak's teachings on *Panj Khand* are not merely theoretical but have practical implications for everyday life. They encourage individuals to:

1. **Live a righteous life:** Uphold moral values and engage in selfless service.
2. **Pursue knowledge:** Seek understanding and wisdom through study and reflection.
3. **Strive for self-improvement:** Cultivate virtues and overcome inner weaknesses.
4. **Surrender to divine grace:** Recognize the role of God's blessings in spiritual progress.
5. **Seek ultimate truth:** Aim for union with the Creator as the ultimate goal of life.

By embodying these principles, individuals can navigate life's challenges with clarity, purpose, and spiritual strength. The concept of *Panj Khand* serves as a guiding light, inspiring seekers to embark on the transformative journey toward divine realization [19-21].

Conclusion

Guru Nanak's exposition of *Panj Khand* in the *Jap* hymns is a masterpiece of spiritual wisdom, offering a profound understanding of the soul's journey. This spiritual framework provides timeless guidance for modern challenges, encouraging individuals to balance ethical living, intellectual growth, and personal transformation. In an era of material distractions and moral complexities, the principles of *Panj Khand* inspire clarity, purpose, and resilience. They remind us that by aligning human effort with divine grace, we can navigate life's trials while striving toward the ultimate truth and self-realization. Through the five realms of *Dharam Khand*, *Gyan Khand*, *Saram Khand*, *Karam Khand*, and *Sach Khand*, Guru Nanak presents a comprehensive roadmap for spiritual growth and self-realization.

The *Panj Khand* model emphasizes the interplay between human effort and divine grace, highlighting the transformative power of righteous living, knowledge, creativity, and devotion. It inspires individuals to transcend the limitations of the ego and embrace the eternal truth.

In today's world, Guru Nanak's teachings remain as relevant as ever, guiding humanity toward a path of righteousness, wisdom, and divine union. The concept of *Panj Khand* serves as a timeless reminder of the spiritual potential within every individual and the ultimate purpose of human existence.

References

1. Singh, Teja. (1930). *Japuji or Guru Nanak's Meditations*, Third Edition, digitized by Punjab Digital Library, www.panjabdigilib.org, pp. 59-60.
2. Singh, Bhai Jodh. (1950). *Japuji Satik*. Amritsar. Punjab. India.
3. Singh, Ram. (1969). *Japji da Visha te Rup*. Ludhiana. Punjab. India.
4. Chahal, D. S., Thind., K. S. (2016). *Jap – The Verses of Guru Nanak*. Laval. QC. Canada.
5. Dhillon, Karminder Singh. (2020). Understanding Nitnem: Jup, Sodar and Sohela. Sikhi Vichar Forum. Kuala Lumpur. Malaysia. Pp. 85-240.
6. Talib, Gurbachan Singh. (1977). *Japuji: The Immortal Prayer Chant*. Delhi. India.
7. Singh, Khushwant. (1987). *Japji: The Immortal Prayer-Chant*. Abhinav Publications, New Delhi,
8. Singh, Sant Teja. (2001). *Japji Sahib - A Translation*. The Kalgidhar Trust, Baru Sahib, District Sirmore, Himachal Pradesh (India)
9. *Sri Guru Granth Sahib*, (SGGS), 1983 (Reprint), SGPC, Amritsar.
10. *Sabadarth Sri Guru Granth Sahib (1964)*. Amritsar, Punjab. India.
11. Singh, Ram. (n.d.). *Five Khands in 'Concepts in Sikhism'*, Edited by J. S. Mann and S. S. Sodhi, Halifax, Nova Scotia, Canada, pp. 89-104.
12. Singh, Pashaura. (2014). *Panj Khand: The Five Spiritual Realms in "Gurmat: The Teaching of The Gurus*. The Oxford Handbook of Sikh Studies, Edited by Pashaura Singh, Louis E. Fenech. Oxford University Press, pp. 231-234.
13. Singh, Nikky-Guninder Kaur (2003). *The Spiritual Experience in Sikhism, in Hindu Spirituality: Postclassical and Modern*, Edited by K. R. Sundararajan, Bithika Mukerji, Motilal Banarsidass Publ., New Delhi, India. p. 530-561.
14. Singh, Devinder Pal. (2019, March 5). Guru Nanak's Panj Khands - A Pathway to Ultimate Reality. *Sikhnet.com*. <https://www.sikhnet.com/news/guru-nanaks-panj-khands-pathway-ultimate-reality>
15. Singh, Ram (2000). *Japuji de Panj Khandan da bahupakhi Adhiyan*. Guru Nanak Dev University, Amritsar, India. pp. 1-360.
16. Singh, D. P. (2019, Oct. 4-5). *Guru Nanak's Panj Khands - A Pathway to Ultimate Reality*. Paper presented at the Interfaith Conference Celebrating the 550th Birth Anniversary of Guru Nanak held at McGill University, Montreal, QC, Canada.
17. Singh, Sher. (1944). *The Philosophy of Sikhism*. Lahore.
18. Singh D. P. (2024). *A Path to Truthful Living*. Singh Brothers. Amritsar. India. (In Press).
19. Singh, D. P. (2019). A Path to Truthful Living. Part -I: *The Sikh Review*, 67 (1), 25-32; Part II: *The Sikh Review*, 67 (2), 19-30.
20. Singh, Devinder Pal. (2023). Truthful Living: A Perspective from Sikhism. *Horizon J. Hum. Soc. Sci. Res.* 5 (2), 132–139. <https://doi.org/10.37534/bp.jhssr.2023.v5.n2.id1212.p132>
21. Singh, Devinder Pal. (2023, April-June). Truthful Living – A Gurbani Perspective. *The Sikh Bulletin*, CA, USA. 25(2). 29-31.

Katak Ke Vaisakh? Or Both?

Dr. Assa Singh Ghuman

Retired Principal, GTB National College, Dakha, Ludhiana.

asgnadalaghuman@gmail.com

Though the controversy on the nativity of Guru Nanak Ji, which was started in 1912 by Karam Singh historian in his critique *Katak Ke Vaisakh* and was encountered by Giani Ishar Singh Nara in 1970 in his rebuttal *Vaisakh nahin Katak*, has almost subsided in favor of tradition over authenticity, yet I have taken up a hypothesis that it is not the case of either or. In fact, both the days are equally important in the life of Guru Nanak ji: Vaisakh was the month of Guru Ji's physical birth and Katak Purnamashi is that eventful day which can be called the day of his spiritual resurgence or spiritual communion with the Almighty God or the day of self-realization or the day of Enlightenment or Illumination or the day of endowment of Gurudom by the Almighty God. Hari Ram Gupta was perhaps the first ever historian who put forth this idea in 1984 in his book *History of the Sikhs*, though much notice of it was not taken as he could not substantiate it with any documentary proof that it was really the Katak Purnamashi when the *Vayeen Parvesh* incident did happen.

Let us go back to the original controversy. A German Christian missionary, Ernest Trump, was the historian who first of all challenged the authenticity of Bala Janamsakhi which was taken over later on by Karam Singh historian for a threadbare analysis in his treatise *Katak Ke Vaisakh*. According to Karam Singh Bala never existed in reality nor he ever wrote any such Sakhi. Bala Janam Sakhi was written at least 120 years after the demise of Guru Ji and it was the handiwork of heretic sect, seated at Jandiala, called Handalis or Niranjniye, led by one Bidhi Chand at that time who headed the Handalis after the death of his father Handal. Janam Sakhi is full of many silly and denigrating stories to belittle Guru Nanak Ji to eulogize the Handalis. After denigrating Bala Janam Sakhi on many valid points Karam Singh concludes that Bala Sandhu itself is a bluff and the Janam-sakhi is also a spurious one.¹ He goes to this extent in its vilification: "I, in agreement with Late Bhai Gurmukh Singh, declare it from the top, that this Janam Sakhi is concocted, fabricated and blasphemous. It is neither to be heard or to be seen. It must be buried so deep that it could never be recovered."² All the Janam Sakhis have Vaisakh Sudi 3 as the date of birth of Guru Ji. It is only the Bala Janam Sakhi which tells us that it was Katak Purnamashi. It was the Handalis who made this mischief. However, Karam Singh fails to convince us about the real reason behind shifting the date from Vaisakh to Katak by the Handalis. According to him they might have the general belief prevailing in Punjab according to which if a woman gives birth to a child in the month of Bhadon or Kartik, she is turned out of the home. Many of them give that woman to a Brahmin as a charity and then later purchase her back. By doing so the evil influence of the child is eliminated³.

Giani Ishar Singh Nara refutes this argument on a very strong logic in his refutation *Vasaakh nahi Katak (Guru Nanak Avtar)* published in 1970. He records. "Regarding the unlucky months Bhadon or Kartik, Banda Singh and Maharaja Ranjit Singh took birth on Katiksudi 13, Sambat 1727 (Nov.1670) and on November 2, 1780 respectively. Both of them were rulers of Punjab...."⁴

However, Giani Nara himself fails to convince us why Meharban shifted the date from Katak to Vaisakh. His contention that he did so because Baisakhsudi 3 was the date of birth of his father Prithi Chand⁵, seems unconvincing when we know through Sarup Das Bhalla who was from the progeny of Guru Amar Das Ji that Guru Amar Das ji has already started the tradition of celebrating the gurburb of Guru Nanak Ji in Vaisakh:

“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ, ਸੰਮਤ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸੈਂ ਸ਼ੱਬੀਹ, ਵੈਸਾਖ ਮਹੀਨੇ, ਸੌ ਬਰਸੀ ਮਹਾਂ ਸਮਾਗਮ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਸੰਦ (ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸੱਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਸਨੂੰ “ਵੈਸਾਖੀ (ਯਾ ਵਿਸੋਆ) ਦਰਸ਼ਨ” ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ⁶।

Some scholars are of this opinion also that, in fact, after the defeat of Banda Singh Bahadur and Sikh massacre, Sikh gurudwaras in Punjab were taken over by Udasis. These Udasis claimed that Sri Chand was the rightful second Guru of the Sikhs. As they have the control of the Gurudwaras, they started celebrating Guru Nanak's birthday on Katak Purnamashi which was actually the birthday of Sri Chand...who was their Guru⁷.

This all seems to be confusing. But here enters Mr. Macauliffe who confuses it more. He writes that as late as Sambat 1872, the birth-anniversary fair was always celebrated in Baisakh at Nankana. According to Macauliffe, “There lived in the time of Maharaja Ranjit Singh, at Amritsar, Bhai Sant Singh Giani, who was held in high estimation by this monarch. Some five miles from Amritsar is an ancient tank called the Ram Tirath or place of pilgrimage of the Hindu god Ram. At that place a Hindu fair was and is still held at the time of the full moon in the month of Kartik. The spot is essentially Hindu, and it had the further demerit in the eyes of the Bhai, of having been repaired by Lakhpat, the Prime Minister of Zakria Khan Bahadur, the inhuman persecutor of the Sikhs. Bhai Sant Singh designed to establish an opposition fair in Amritsar on the same date and thus prevent the Sikhs from making the Hindu pilgrimage to Ram Tirath. He gravely adopted the Handali date of Guru Nanak's birth and proclaimed that his new fair at Amritsar at the full moon in the month of Kartik, was in honor of the nativity of the founder of his religion...”⁸

Macauliffe puts forth some other reasons also: Firstly, in the beginning of the month of Baisakhi, there have been large Hindu fairs held from time immemorial to celebrate the advent of Spring. These fairs were visited by the early Sikhs as well as by their Hindu countrymen and it would on many accounts have been very inconvenient to make the birth of Guru Nanak synchronize with them... And furthermore, the selection of the month of October, when few Hindu fairs are held, and when the weather is more suitable for the distant journey of Nankana, would probably lead to a large gathering of Hindus at a Sikh shrine.⁹

Macauliffe does not quote any document to substantiate his stand except that it was “the late Bhai Gurmukh Singh, who first gave the author these details, who afterwards put himself at the head of a deputation to move the Government of Punjab to declare the fictitious anniversary of Guru Nanak's birth a public holiday; The Government accordingly added a second Sikh holiday...the other special Sikh holiday is the Hola Mohalla...”¹⁰. The logics given by Macauliffe are very weak and unauthentic. Dr. Gopal Singh rightly observes that Macauliffe does not quote any authority. Also, it is very strange that Maharaja Ranjit Singh should have authenticated the Nanak Shahi Sambat from Kartik and not from Vaisakh? Also, if it is suggested that Sikh farmers found Kartik more convenient than Vaisakh it being the harvesting season, so is the Katak which is the sowing season. Then why did Guru Gobind Singh choose Baisakhi for the birth-date of Khalsa?¹¹

Also, one wonders how a single person could divert the well-established tradition of celebrating it in Baisakh. Did no reaction upsurged or emerged from the sides who believed that the birthday was in Vaisakh? How a tradition could be suddenly changed? Moreover, the celebration by that time was not limited only to Nankana Sahib or Amritsar.

Both the protagonists as well as antagonists of the controversy quote Bhai Gurdas Ji profusely to support their stand and stance. Those who are in favor of Vaisakh, quote Pauri 27 of Var Pehli by Bhai Gurdas Ji as the testimony of Guru Nanak's date of birth. For them the word “vasoya” (ਵਿਸੋਆ) in ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ is crucially important here which, according to them, indicates cryptically that it was in celebration of Guru Ji's Gurburb that people started celebrating Vaishkhi with devoted hymns.¹²

Those who are in favor of Katak Puranmashi quote Kabit 345 of Bhai Gurdas Ji to prove their claim. According to them Bhai Gurdas here is building up the environment of Guru Nanak Ji's entry into this world. That is why Kartik Puranmashi has been eulogized in such an ambiguous imagery:

ਖਾਰਤਕ ਮਾਸ ਰੁਤਿ ਸਰਦ ਪੂਰਨਮਾਸੀ, ਆਠ ਜਾਮ ਸਾਠ ਘੜੀ ਆਜ ਤੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ। ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ ਬਹੁ ਨਾਇਕ ਕੀ ਨਾਇਕਾ, ਰੂਪ ਗੁਣ ਜੋਬਨ ਸਿੰਗਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਚਾਤਰ ਚਤੁਰ ਪਾਠ, ਸੇਵਕ ਸਹੇਲੀ ਸਾਠ, ਸੰਪਦਾ ਸਮਗਰਗਰੀ ਸੁਖ ਸਹਿਜੇ ਸੰਚਾਰੀ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੁਭ ਲਗਨ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ, ਜੀਵਨ ਜਨਮ ਧੰਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।¹³

Arguments and logic put forth by both the parties are unconvincing and unfounded because the problem is somewhere else. Karam Singh dithers and falters in his convictions. Even in the concluding paragraph of his book he seems to be non-committal: "I don't claim that my conviction is the ultimate truth".¹⁴ Giani Ji too couldn't put forth any strong logics or argument in their rebuttal to Karam Singh.

In fact, crux of the problem is somewhere else. Hari Ram Gupta seems to be on the solid ground when he opines that, Katak Puranmashi actually was Guru Nanak Ji's day of spiritual birth. The Vayeen *Parvesh* incident resulted at dawn on the full moon day in Kartik, 1496. Guru Ji, one day after having bath in the vayeen lay for rest and then went into a deep meditation. It was at dawn on the full moon-day in Kartik that he regained consciousness and with it came enlightenment like that of the great Buddha.¹⁵

All the Janamsakhis have given importance to this anecdote. As per the description of Puratan Janam Sakhi: ਤਬਿ ਫਿਰਿ ਆਗਿਆ ਆਈ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ, 'ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਉਪਰਿ ਤੇਰੀ ਨਦਰਿ, ਤਿਸ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ॥ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਤੇਰਾ ਕਰਮੁ, ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ, ਅਰ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਤਬ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ, ਸਿਰਪਾਓ ਦਰਗਾਹੋ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।¹⁶

Those who immediately jump up to reject this hagiographic tale with a long bamboo of logic and reasoning should be referred to Guru Nanak Ji's own Majh Ki Var: ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ॥ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਕੈ ਵਾਰ ਧੁਰਹ ਫੁਰਮਾਇਆ॥ ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ॥ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ॥ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਭੋਜਨ ਆਇਆ॥ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ਢਾਢੀ ਕਰੈ ਪਸਾਓ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ॥ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੁਰਾ ਪਾਇਆ॥¹⁷

Guru Ram Das Ji and Bhai Nand Lal Ji, too, have referred to this significant incident which proved as a turning point in Guru Nanak Ji's life. Most of the prominent Sikh and non-Sikh scholars have attributed importance to this happening. Even W.H. Mcleod, who had been censored for asking documentary proofs at every step, provides us a very rational interpretation of this event: "It would be entirely reasonable to regard the Janamsakhi accounts as the descendants of an authentic tradition concerning a personally decisive and perhaps ecstatic experience, a climactic culmination of years of searching, issuing in illumination and in the conviction that he had been called to proclaim divine truth to the world."¹⁸

Dr. Tarn Singh elaborates its significance in these words: "God, the ineffable reality, the Parbrahm Parmeshwara, commissioned Guru Nanak and installed him as Guru Parameshwara. The Janamsakhi has preserved a mystic account of how the commissioning ceremony took place. The account is literal truth and in its metaphorical sense it is no less true and inspiring..."¹⁹

Dr. Gopal Singh underlines its importance: "Moses, Jesus, Mohammad, Gautama the Budha and other prophets and mystics of repute all had this kind of spiritual experience which words might express in myths or symbols, intelligible to the merely secular, but which is nonetheless most significant to understand and appreciate the meaning of their life and message."²⁰

Coming back to Hari Ram Gupta. As we have already mentioned, according to this non-Sikh learned historian, Guru Nanak had obtained omniscience in the early hours of Katak Puranmashi night. Now the question can be mooted if Hari Ram Gupta has any authentic source to prove that it was really Katak Puranmashi. In fact, he doesn't have it. However, we get this by inference while studying the Janam Sakhis between the lines. According to Janam Sakhi Bhai Meharban, the incident of meeting with Parmeshar happened in "Sambat 1564

Bhadonsudi 15 Purnamakae din”.²¹ Guru Ji was twenty-six and half at that time. Professor Sahib Singh, unadmittedly following Bhai Meharban, endorses that date, though according to him Guru Ji was thirty-eight and half at that time.²² In the above sources, Guru Ji’s date of birth is given as Vaisakh. Accordingly, half year should occur in the month of Kartik and not in Bhadon, which is the fourth month in the traditional calendar. So, it is clear now that it did happen in Katak.

According to Bhai Bala, Guru Ji was thirty-seven years old when this incident of spiritual union took place.²³ That again would have been in Katak only as according to Bala, Guru Ji was born in Katak and he would have been thirty-seven in Katak only.

When we take Katak in this context and then analyze the Kabits no. 344 to 348 of Bhai Gurdas, we have to agree that this whole aura and paraphernalia has been build up to convey the spiritual and mystic symbolism woven around the union of jeevatma with Param-atma. Dr. Tarlochan Singh records that the study of Bhai Gurdas’s Kabit Sawayyas has remained ignored because the language is difficult and ornate. Sanskritised Braj Bhasha and the subject matter is deep mysticism, profound philosophic reflections and comments. The historical and theological importance of these mystic poems have never been seriously studied.²⁴

However, Dr. Tarlochan Singh should have understood that such a glory is sung in these mystic terms only when something imperceptible and inexpressible is being described. So, his deduction in favor of natal birth is wrong. Such tempo and temper are built up to portend the mystic experience of Parmatam immersion.

To conclude, the controversy can be easily resolved by conceding that the natal date of birth of Guru Nanak Ji is in Vaisakh but from religious point of view the date of the saint’s spiritual birth is as important as his biological birth. So, the celebration of Kartik Purnamashi is perfectly justified because we have found out authentically that spiritual union did happen on Kartik Purnamashi and not on Bhadon Purnamashi. For further details a perusal of “*Katak Ke Vaisakh? Ke Dovein?*” is recommended²⁵.

References

1. Karam Singh Historian: *Katak Ke Visakh*; Lahore Book Shop, 2017. P.78.
2. Karam Singh, op cit, p.118.
3. Karam Singh, op.cit., p.122.
4. Giani Ishar Singh Nara: *Vaisakh Naheen—Katak*; Giani Gurjant Singh Patiala (Ed.);Puratan Sahit Sambal Welfare Society(Regd.), Patiala,2019. P.63.
5. Giani, op cit, p, 115
6. *Mehma Parkash Vartik*, Kulwinder Singh Bajwa (Ed.), Singh Brothers,2004, p.198.
7. Karminder Singh Dhillon, Ph.D.: *Sikh Bulletin*. April-June 2024, p. 8.
8. Max Arthur Macauliffe: *The Sikh Religion, Vols I & II*, Low Price Publications, Delhi,1909, p. LXXXIV.
9. Macauliffe, op.cit. p. LXXXIV.
10. Macauliffe, op.cit.,p.Lxxxvi, f1.
11. GopalSingh (Dr.): *A History of the Sikh People (1469-1978)*. World Sikh University Press, 1979. pp.33-34, Footnote.
12. *Varan Bhai Gurdas*: Dr. Gursharan Kaur Jagi (ed.); Publication Bureau, Punjabi University, Patiala, 1999, p.68.
13. Bhai Gurdas, op.cit., p.345.
14. Karam Singh, op.cit., p128.
15. Hari Ram Gupta: *History of the Sikhs (The Sikh Gurus:1469-1708)*; Munshi ram Manohar lal Publishers Pvt.Ltd., rpt. 2014, p.53.
16. *Puratan Janam Sakhi: Sri Guru Nanak Dev Ji*: Bhai Sahib Bhai Veer Singh (Ed.);Bhai Chatar Singh Jeewan Singh, Amritsar,2019,p.37.
17. *Guru Granth Sahib*, mahala pehla, Majh, p.150.
18. W.H. McLeod: *Sikhs and Sikhism*; Oxford University Press,1980, p. 107.
19. “The Sermon at Sultanpur”: Taran Singh; *Perspectives on Guru Nanak: Seminar Papers*.Publication Bureau, Punjabi University Patiala, 1999, p. 482.
20. GopalSingh (Dr.): op. cit., Footnote P.33.
21. “Meharban Wali Janam Sakhi”: *Janam Sakhi Prampra: Ithasik Drishtikon ton*; Kirpal Singh (Ed.); Publication Bureau, Punjabi University Patiala,2009, p.97.
22. Professor Sahib Singh: *Jeewan Birtant: Sri Guru Nanak DevJi*. Singh Brothers, Amritsar,1969, pp.39-40.
23. Kirpal Singh (Ed.), op. cit.p.262.
24. Dr. Tarlochan Singh: *Sikh Review*, Vol. 12, p35.
25. Assa Singh Ghuman (Dr.): *Katak Ke Vaisakh? Ke Dovein?* Sumit Retailika, Nadala-Mohali, 020.

Katak Ke Vaisakh? Or Both? A Response.

Karminder Singh, PhD (Boston)

dhillon99@gmail.com

The basic argument of Dr. Assa Singh Ghuman, Retired Principal, GTB National College, Dakha, Ludhiana in “Katak Ke Vaisakh? Or Both?” in *The Sikh Bulletin* Volume 1 Jan – March 2025 can be summarized in the following two points:

(i) Vaisakh was the month of Guru Ji’s physical birth or birth day. Birthday refers to a physical event; namely the birth of Guru Nanak on Vaisakh 1, 1469.

(ii) Katak Puranmashi is that day which can be called the day of his spiritual resurgence or spiritual communion with the Almighty God or the day of self-realization or the day of Enlightenment or Illumination or the day of endowment of Gurudom by the Almighty God. The date of “enlightenment” of Guru Nanak on Kathik, happened in 1496, 1497, 1499 or 1506 when Guru Nanak was either 26, 27,30 or 37 years of age - depending on which *sakhi* one relied on.

The primary basis for point (ii) above is the *sakhi* contained in the Bala Janamsakhi that Guru Nanak disappeared in the Vayee(n) River, believed to have drowned and yet come out alive after three days. At the crux of the *sakhi* is the claim that Guru Nanak was summoned by God; and upon his appearance before the Creator, Guru Nanak was given both enlightenment (*Parkash*) and a mission for the world (*Sikhi*).

EXAMINING THE SAKHI ON THE BASIS OF GURBANI.

If we accept the Vayee(n) River *sakhi* to be true, then we will need to accept the following three basic principles:

(i) That disappearance in a river for three consecutive days – a miraculous and otherwise unexplainable phenomenon – did indeed happen.

(ii) That the Creator resides in a particular location; and that Guru Nanak appeared before the Creator at this location during his disappearance.

(iii) That “enlightenment” is an “occurrence, event, occasion, incident,” that happens at a specific place and time (Puranmasee of Kathik 1496, 1497, 1499 or 1506 in the case of Guru Nanak).

If we accept the Vayee(n) River *sakhi* to be true, then we will further need to accept the following two consequent principles:

(i) That there existed a group of people, who had the capacity to know that the Nanak who came out of the river after three days was different from the one that went into the river. That these people had a spiritual capacity to confirm that Guru Nanak was now “enlightened” and that he was *not* enlightened prior to the river Vayee(n) river event.

(ii) That all that Guru Nanak said, did and discoursed prior to reaching 26,27, 30 or 37 years of age (depending on which of the “spiritual birth year” we accept) was said, done and discoursed in a state of “non-enlightenment.” If we accept that the “physical birthday” and “*parkash* / enlightenment” day of Guru Nanak are two different events that happened some three decades apart from each other; then we will further need to accept the following consequent challenge, namely of having to

(iii) Sort out the “physical birthdays” and “spiritual birthdays / *parkash* days or enlightenment days” of the remaining nine Gurus.

Let’s try and examine all the above (six) points on the basis of Gurbani.

(i) THE 'MIRACLE' OF DISAPPEARANCE IN A RIVER.

Gurbani's position on "miracles" can be distilled from the following verse on page 1103 of the SGGS:

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਜਾ ਕਉ ਫੁਰੀ ਤਬ ਕਾਹੂ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕਾਜ ॥
ਤੇਰੇ ਕਹਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਿਆ ਕਹਉ ਮੈ ਬੋਲਤ ਹੀ ਬਡ ਲਾਜ ॥ ੧ ॥

*Ridh Sidh Ja Kao Furee, Tab Kahun Sio Kya Kaaj.
Terey Kehney Kee Gutt Kya Kho, Mein Bolat He Budd Laaj.*

Ridh Sidh is the term for miracles. The damning critique in the second verse is worth pondering - the claim about miracles is absolutely embarrassing (ਬਡ ਲਾਜ *Budd Laaj*) within the parameters of genuine spirituality.

In another instant, Bhai Gurdas ji captures the moments at Shiv Raat da Mela (the final 6 months of Guru Nanak's life) where the Sidhs had gathered for a discourse with Guru Nanak, (*Sidh Goshat*, page 928 SGGS) and demanded that Guru Nanak perform a miracle for them to witness.

ਸਿਧ ਬੋਲੇ ਸੁਨ ਨਾਨਕਾ ਤੁਹਿ ਜਗ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਲਾਈ।
ਕੁਝ ਦਿਖਾਈ ਅਸਾਨੂੰ ਭੀ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਢਿਲ ਅਜੇਹੀ ਲਾਈ।

*Sidh Boley Sun Nanaka Tuhe Jug Nu Kramaat Dikhlayee.
Kuch Dikhayee Asaa Nu Bhee, Tu Kion Dhell Ajehi Layee. (Var 1, Pauree 42).*

The demand by the Sidhs was clear and unequivocal – You have shown *Kramaat* (miracles) to the world. Show us some, why are you delaying (ਢਿਲ *dhell*)? The response by Guru Nanak is recorded in the succeeding verses.

ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਹੁ ਸਚ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਈ।
ਬਾਜਹੁ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤ ਅਸਾਥੇ ਨਾਹੀ।

*Baba Boley Naath Ji, Shabd Sunho Sach Mukho Alahee.
Bajho Sachey Naam Dey, Hor Kramaat Asathey Nahin (Var 1, Pauree 43).*

The key words are within the second verse: Other than the realization of Godly virtues, I have no miracle within my spirituality, said Nanak.

That the Sidhs *accepted* Guru Nanak's position is captured by Bhai Gurdas ji as follows:

ਬਾਬੇ ਕੀਤੀ ਸਿਧ ਰੋਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਿਧਾਂ ਵਿਚ ਆਈ।
ਜਿਣ ਮੇਲਾ ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ ਖਟ ਦਰਸਨ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਾਈ।
ਸਿਧ ਬੋਲਨ ਸੁਭ ਬਚਨ ਧੰਨ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ।

*Babay Keetee Sidh Goshat, Shabd Shant Sidhan Vich Aiyee.
Jinn Mela Shivarat Da, Khutt Darsan Adesh Karayee.
Sidh Bolan Shubh Bachan, Dhan Nanak Teri Vadee Kamayee. (Var 1, Pauree 44).*

The key words are *Dhan Nanak Teri Vadee Kamayee*. Meaning the Sidhs accepted - as Guru Nanak's greatest spiritual accomplishment- (ਵਡੀ ਕਮਾਈ *Vadee Kamayee*) to be one that was devoid (ਬਾਜਹੁ *Bajho*) of his "miracle performance." And that the Guru's acquisition of Godly virtues was indeed the ONLY miracle in Gurmat.

Furthermore, Guru Nanak's primary question for Sikhi as contained on page 1 of the SGGS is this:

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥
Kiv Schiara Hoeyey Kiv Kooray Tootey Paal.

Meaning: How then can I become a God-Realized Being WITHIN; how can I remove the obstacle of my non-realized state WITHIN.

Guru Nanak's answer in the immediate succeeding verse is:

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥ ੧ ॥
Hukm Rajayee Chalna, Nanak Likhia Naal.

This seminal answer captures the essence of Guru Nanak's enlightenment – *Hukm*. Guru Nanak's Sikhi is about *Hukm* – about attempting to know and understand the Will of the Creator; about wanting to abide by (ਚਲਣਾ *chalna*) and live one's life within the confines of this will; about wanting to be part and parcel of this will (ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ *likhiya naal*), and about making the will of the Creator as the object of our spiritual life (ਰਜਾਈ *rajayee*).

HUKM is ANT-THESIS to Miracle.

The very definition of miracle is the performance of an act that defies the *Hukm*, goes against the law of nature, contravenes the principles of nature.

The Vayee(n) River *sakhi* therefore pits Guru Nanak as going against the *Hukm* of the Creator. How can a Guru tell us Sikhs to know, understand, and abide by the *Hukm* of the Creator, while he himself destructed the *Hukm* at every step of the way leading to his “enlightenment”, as narrated within this *sakhi*?

The conclusions with regard to the miracle aspect of this *sakhi* are straightforward. The miracle of disappearance did *not* happen. It is not in the character of Guru Nanak's spiritual make up to perform such acts that defy belief and defy the law of nature.

Dr. Assa Singh Ghuman expresses his belief in the truth of this miraculous event by ridiculing those who want to expose its lie by saying “Those who immediately jump up to reject this hagiographic tale with a long bamboo of logic and reasoning should be referred to Guru Nanak Ji's own *Majh Ki Var*.” He then goes on to quote a selected para of Guru Nanak as follows:

ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਕੈ ਵਾਰ ਧੁਰਹ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥
ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ ॥ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ॥
ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਭੋਜਨ ਆਇਆ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥
ਢਾਢੀ ਕਰੈ ਪਸਾਓ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥

But what Dr Ghuman fails to point out is (i) where in this *paurri*, or the entire *Majh Ki Vaar*, or the entire 1429 pages of the Sri Guru Granth Sahib does Guru Nanak talk about (i) the “event” of his enlightenment, (ii) his “spiritual parkash”, (iii) the incident relating to the Vayee(n) river? Why quote Gurbani verses that have nothing to do with the point being made (tale of disappearance) except to pull wool over the eyes of others?

(ii) GURU NANAK'S APPEARANCE IN THE CREATOR'S COURT.

The logic of Guru Nanak's disappearance in the Vayee(n) River as per the *sakhi* is that he appeared in the Court of the Creator for those three days.

The notion that the Creator has a court at a particular location, and the notion of “appearing before Him” are alien to Sikhi. Gurbani is clear on both points: The Creator is OMNIPRESENT. And He resides WITHIN us.

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੇਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

Kahey Rey Ban Khojan Jayee.
Sarab Niwasi Sda Alepa Tohi Sang Samahi.

O mind! Why search the Creator outside in the wilderness. He resides in all. He resides within you. Gurbani explains in crystal clear terms the concept that the Creator is within.

ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥

Puhup Madh Jio Baas Basat Hai Muker Mahey Jaisey Chae.

Just like fragrance resides within a flower; And an image within a mirror. SGGS 684.

The Shabd continues.

ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ ॥ ੧ ॥

Taisey Hee Har Basay Nirantar, Ghat Hee Khojo Bhaee.

Similarly, He resides within us, that is where we will find Him.

And again, on page 102 of the SGGS.

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ ॥

Sabh Kich Ghar Mein Bahar Nahin. Bahar Toley So Bhrum Bhulahee.

He is all WITHIN. Searching for Him OUTSIDE is a misconception towards waywardness.

The conclusion on this point is clear. The key ingredient of the Vayee(n) River *sakhi* fails the benchmark test of Gurbani. The crux of the *sakhi* – Guru Nanak going *someplace* to meet with God - contradicts the basic principle of Gurbani. It contravenes the Gurmat understanding of the Omnipresent Creator that is **ੴ**.

(iii) ENLIGHTENMENT AS AN “OCCURRENCE,” THAT HAPPENS AT A SPECIFIC PLACE AND TIME.

This is basically a premise that is preached by the clergy, in particular *dera sants, babas*. That one has to keep at a particular practice or a ritual repeatedly or undertake repeated recitations of a *mantar* or *banee* under specific conditions and methods, and when the critical “rewards point” is reached; the “outcome” happens in a bang.

The *sakhi* says that in the case of Guru Nanak, this “outcome” happened at the Vayee(n) River. Principal Ghuman’s contention – based on the assertion of Hari Lal Gupta, is that it happened on Puranmasee of Kathik in either 1496 or 1499.

In Gurmat, the ROOT of enlightenment is the *Shabd*. Or more specifically the messages that are contained within the *shabd*.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ ॥ ੧ ॥

Gurbanee Es Jug Mein Chanann, Karam Vasei Mun Aiyee. SGGS 67.

Gurbani is the Enlightenment (**ਚਾਨਣੁ Chanann**) within which the divine blessings (**ਕਰਮਿ Karam** in Persian) will fill the heart of the Enlightened. Enlightenment is a *process* that is cumulative. It begins from the first instance of our understanding of Gurbani. It grows and develops as we pursue the path of a spirituality based on the *Shabd*. The *Shabd*-based spiritual search is a process that takes place at every step of our spiritual journey.

The conclusion on this point is clear. Guru Nanak would not tell us seekers to obtain our enlightenment incrementally from the *Shabd*; while he himself would choose a different route – disappear in a river and “appear” in the court of the Creator to collect his enlightenment in one instalment.

(iv) GURU NANAK “CAME OUT OF THE RIVER” ENLIGHTENED.

For this assertion to have any truth in it we would need to accept that there existed a group of people who had the capacity to know that the Nanak who came out of the river after three days was different from the one that went into the river.

We would have to accept that these people had a spiritual capacity to confirm that Guru Nanak was “un-enlightened” prior to his disappearance and “enlightened” as he stepped out of the river.

Physical birth can be specified to the date of the month, day of the week, hour and even the second. This is because there is/are other human beings – doctors, nurses, midwives, delivery attendants, family member etc - attending to the physical act of a baby appearing within the senses of sight and touch. They thus confirm the delivery of a baby at a particular time.

One is tempted to ask if such a standard of measurement can exist in determining the date and time of one’s “enlightenment.” One is further tempted to ask if there were people waiting for the “delivery of Guru Nanak’s enlightened self” as he “re-emerged after his disappearance”; that they had with them some instrument of measure with which they were able to determine that the Guru was now enlightened or “spiritually born.” One is also tempted to ask how the writers of this *sakhi* “came to know” that “the Guru went before God” especially since nowhere within the writings of Guru Nanak’s entire bani can we find the assertion of him “going before the Creator” at someplace. Guru Nanak told us the Creator is WITHIN, that the Divine is WITHIN. One does not “go before” an entity that is WITHIN.

(v) WHAT THEN OF GURU NANAK’S CONTRIBUTION PRIOR TO RIVER VAYEE(N).

If we accept the notion that Guru Nanak was enlightened after his re-appearance from Vayee(n) River at age 26, 27, 30 or 37 then what do we make of all that he discoursed prior to reaching 26, 27,30 or 37 years of age (depending on whichever of the ‘parkash year’ we accept).

Are we to accept that all that was said, done and discoursed till 37 years of age was undertaken in a state of “non-enlightenment.”? What would we make, for instance, of the event when he refused to adorn the *Janeyu* at age 11? What would we make of the discourse he had to “enlighten” the Pandit – and the thousands who were gathered for the ceremony – relating to the futility of the sacred thread? Was it conducted in a state where his “parkash” / enlightenment had *not yet* happened?

What would we make of the Gurbani verses he uttered at that point GGS 471.

ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ॥ ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ ॥ ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ ॥

Salok M: 1. Dya Kapah Santokh Soot Jutt Ghandee Sat Vatt. Eh Janeu Jee Ka Hayee Ta Pandey Ghat.

Will we argue that all the Gurbani that Guru Nanak composed from the depths of his spirituality prior to age 26/ 27 / 30 /37 was composed in a state of non-enlightenment or pre-enlightenment? How will anyone even begin to figure out which of his 947 *shabds* were composed before “Vayee(n) River” and which after?

A substantial amount of Guru Nanak’s travels was conducted before he reached the age of 26/27/30 / 37. Bhai Gurdas states Guru Nanak met the Yogis at Sumer Parbat as a child. Are we to accept that the discourse with the Yogis there was in a pre-enlightened state?

Guru Nanak went to a number of Ashrams of the Bhagats to collect their spiritual compositions – some as a teenager and young adult. While doing so he had to make critical decisions as to which compositions to accept and which to reject. The basis of the choice was on one criterion – were their compositions in line with his spiritual thought, his Sikhi, his Gurmat. Are we going to say that these decisions were taken in a pre-enlightened state?

(vi) APPLYING THE “PHYSICAL BIRTHDAYS” AND “SPIRITUAL BIRTHDAY /PARKASH” DICHOTOMY TO NINE OTHER GURUS.

At what point was Guru Gobind Singh ji “enlightened”? We know the date he was physically born. Was he enlightened only at the point he was appointed the tenth Guru? He wasn’t Guru when the Kashmiri Pandits came to Guru Tegh Bahadur. At that tender age Gobind Rai persuaded his father-Guru to make the sacrifice. Was this persuasion in a state of pre-enlightenment?

We can go on asking such questions of all the nine Gurus. The answers will produce one simple straight forward conclusion. That the “Birthday – Parkash Day” dichotomy makes no sense and attempting to make sense of it is an exercise in futility.

The very word “DAY” – because it is the measure of physical measurement of time – can only make sense if applied to a physical phenomenon. Birth is as much a physical occurrence as any other physical happening. Enlightenment (*Parkash*) is a metaphysical phenomenon. The specifics of time, place and degree cannot be applied to it. The only thing one can say is whether it exists or otherwise.

CONCLUSIONS.

(i) THE BIRTH DATE. Guru Nanak was born on Vaisakh 1, 1469. This date is recorded by *all* writers of the *Janam Sakhis* – except the Bhai Bala one. It is further recorded by a variety of historians of repute. In the spiritual parlance of reverence that Sikhs accord to their Gurus – the terms that we have used may be multiple (*Gurpurab, Parkash Diharra, Parkash Utsav* etc) – but they all refer to the *physical* birth and physical birth alone.

For an ordinary being the term is *Janam Din* – birth day.

Notwithstanding the fact that our Gurus were least concerned with their birth dates and even less concerned that we turn them into celebrations of grandiose – the way we have made them to be today - our Gurus would have been just fine with this word “Janam Din”.

Bhai Gurdas understood this point very well indeed. Bhai ji terms it:

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਰਗਟਿਆ। Satgur Nanak Pargetiya.

The Coming, or Emergence of Guru Nanak.

Elsewhere Bhai ji says:

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਯਾ। Guru Nanak Jug Mahe Pathaya.

The Advent of Guru Nanak into this world.

Yet elsewhere he says:

ਕਲ ਤਾਰਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ। Kal Taran Gur Nanak Aiya.

Or ਨਾਨਕ ਕਲ ਵਿਚ ਆਇਆ। Nanak Kal Vich Aiya.

Guru Nanak Came (Aiya) into the world.

But, for reasons that need not be discussed here, we Sikhs are not content with using such definitive language. We did not consider it respectful enough to label the birth days of our Gurus as “*Janam Din*” At the very least it had to be *Janam Dihara*. Or *Janam Purab*. Or *Parkash Dihara*. Or *Parkash Divas*. Or *Avtar Dihara*. It makes little sense to want to distinguish and differentiate these different terms of reverence. It makes even less sense to want to give separate dates to all these terms.

(ii) THE CHANGING OF BIRTH DATE.

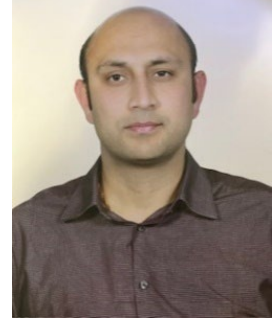
This is of course a real issue. Historian Karam Singh established - more than one century ago and beyond any doubt - that the date was altered by a gamut of non-Sikhs, anti-Sikhs and others with other agendas.

Sikhs are stuck with a spiritual leadership that has sold its soul; institutions that are under the control of anti-Sikh forces; clergy that has taken Sikhi back to 1468; intellectuals who are silenced by the weight of their grants; thinkers who act as apologists for things that are wrong; a religion that has been hijacked by the *deras, sants, babas*, cults and deviant sects; and a general body that is largely lethargic.

All these factors and many others operate in tandem to cripple us Sikhs against correcting this one single error of celebrating the birth of our Guru on the wrong day. Sikhs have perhaps not witnessed a period in their history when enlightenment was as desperately needed as it is today. If only it was as easy as taking a dip into the Vayee(n) river – or any other for that matter.

Reflecting And Embodying the Eternal Presence Of Divine Virtues Within.

Harmanpreet Singh Minhas
hpsminhas@outlook.com

The following *shabd* of Bhagat Kabir Ji, recorded on page 870 of the Sri Guru Granth Sahib (SGGS) answers the question “O mind, what words should I speak that reflect and embody the eternal presence of Divine virtues within me?”

ਰਾਗੁ ਗੋਡ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾ ਕੀ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰੁ ੧ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ ॥੧॥
ਬਾਬਾ ਬੋਲਨਾ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥ ਜੈਸੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਵਿ ਰਹੀਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਬੋਲੇ ਉਪਕਾਰੀ ॥ ਮੂਰਖ ਸਿਉ ਬੋਲੇ ਝਖ ਮਾਰੀ ॥੨॥
ਬੋਲਤ ਬੋਲਤ ਬਢਹਿ ਬਿਕਾਰਾ ॥ ਬਿਨੁ ਬੋਲੇ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰਾ ॥੩॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੁਛਾ ਘਟੁ ਬੋਲੈ ॥ ਭਰਿਆ ਹੋਇ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲੈ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 870}

raag go(n)dd baanee bhagataa kee || kabeer jee ghar pehilaa ikOankaar satigur prasaadh ||
sa(n)t milai kichh suneeaaai kaheeaai || milai asa(n)t masaT kar raheeaai ||1||
baabaa bolanaa kiaa kaheeaai || jaise raam naam rav raheeaai ||1|| rahaau ||
sa(n)tan siau bole upakaaree || moorakh siau bole jhakh maaree ||2||
bolat bolat baddeh bikaaraa || bin bole kiaa kareh beechaaraa ||3||
kahu kabeer chhoochhaa ghaT bolai || bhariaa hoi su kabahu na ddolai ||4||1||

ਬਾਬਾ ਬੋਲਨਾ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥ ਜੈਸੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਵਿ ਰਹੀਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

baabaa bolanaa kiaa kaheeaai || jaise raam naam rav raheeaai ||1|| rahaau ||

The word “Rahao” (ਰਹਾਉ) in Gurmukhi holds a beautiful essence—it means “pause and reflect.” Derived from “Raha,” which signifies “to cause to remain, fix, support, restrain,” Rahao appears frequently in almost every *Shabd* within the Siri Guru Granth Sahib. But what does this pause signify?

Central Theme: The line containing Rahao holds the central idea of the entire *Shabd*. When we encounter Rahao, the Guru instructs us to pause, contemplate the preceding line (Tuk), and allow its message to sink in. This line captures the overarching topic discussed in the *Shabd*, conveying the Gurmat Vichar—the “right thought” or divine wisdom. Therefore, the seekers are encouraged to pause and deeply reflect on this message, multiple times throughout the *Shabd*.

Exploration and Elaboration: The subsequent lines (the non-Rahao lines) serve to explain or further extrapolate on the central theme given in the Rahao line. They discuss prevalent practices, arguments, reasoning, intentions, and more. Think of them as illustrations or examples that strengthen or clarify the core message contained within the Rahao line.

Title of the *Shabd*: Since the label on the top of the *Shabd* is reserved for the musical composition and the writer of the *Shabd*, the Rahao is the title of the *Shabd*.

To be repeated multiple times when singing the *Shabd*: When doing Kirtan, the Rahao line must be sung first, followed by the first line of the *Shabd*. Followed by the Rahao line and the second line, Rahao line and third line and so on.

Many people engage in self-talk regularly. This can occur when they are contemplating ideas, making decisions, or giving themselves a motivational boost. Self-talk, also known as internal dialogue, often mirrors the

way one would speak to others, but it typically takes place silently within the mind. In essence, it is a passive activity—listening to one's own thoughts. In this *Shabd* Bhagat Kabir Ji is having such internal dialog, an internal discourse, an internal/silent conversation with himself.

In this *Shabd*, Bhagat Kabir Ji is having such an internal dialogue, a silent conversation with himself. Despite being internal, as seen throughout Gurbani, there is a profound message for its followers within this dialogue. Bhagat Ji poses a question to himself, saying, "O mind (baabaa), I must speak (bolanaa), but what words should I say (kiaa kaheeaai)? What words should I use such that (jaise) they reflect and embody the eternal presence of Divine/Godly virtues within me (raam naam rav raheeaai)?"

Whether we realize it or not, our words shape our reality, define our values, and reflect our character. Our life is an expression of the words we speak. Engage someone in conversation, and their words will soon reveal who they truly are. The power of speech lies in its ability to expose our thoughts, beliefs, and character. The message of the *Shabd* goes deeper than just questioning the words we should speak. Since words represent our thoughts, beliefs, and character, Bhagat Ji encourages us to base these on Divine virtues. Our words will naturally reflect our inner thoughts, beliefs, and character.

ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ ॥੧॥

sa(n)t milai kichh suneeaa kaheeaai || milai asa(n)t masaT kar raheeaai ||1||

Sant (sa(n)t) is normally considered as a person who wears a certain attire and spends most of his time in the Gurudwara or any other place of worship. Within Gurbani the word Sant, with the presence of aunkar (single underscore ਸੰਤੁ), is a singular (not plural) and hence means one universal God. See reference from page 97 below.

ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ॥ {ਪੰਨਾ 97}

bhaag hoaa gur sa(n)t milaiaa || prabh abinaasee ghar meh paiaa ||

I consider myself fortunate (bhaag hoaa), as I have been able to connect with God (sa(n)t, milaiaa) by following the guidance of the Guru (*Shabd*/Giyān Guru, gur). I have met (understood, realized) the Immortal God within my mind (prabh abinaasee ghar meh paiaa).

Acquiring (milai) Sant (God) means embracing Divine/Godly virtues. When we adopt these virtues and qualities by following the Guru's guidance (*Shabd*/Giyān Guru), our speech will reflect these virtues and qualities (kichh suneeaa kaheeaai). Conversely, if we adopt ungodly virtues and bad character (milai asa(n)t), our speech will reveal the darkness within our mind. Bhagat Ji suggests that if our mind is filled with ungodly virtues and bad character, it is better to remain silent (masaT kar raheeaai). Speaking will only expose our convoluted thoughts, beliefs, and character.

Another perspective on this verse is that we should assess/evaluate our thoughts, beliefs, and character against the standard of Divine virtues (sa(n)t milai). Do our thoughts and beliefs align with these virtues (kichh suneeaa kaheeaai)? If not, we need to transform and elevate ourselves, our thoughts and beliefs (milai asa(n)t masaT kar raheeaai) to a Divine/Godly level.

ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਬੋਲੇ ਉਪਕਾਰੀ ॥ ਮੂਰਖ ਸਿਉ ਬੋਲੇ ਝਖ ਮਾਰੀ ॥੨॥

sa(n)tan siau bole upakaaree || moorakh siau bole jhakh maaree ||2||

You may know someone whose speech is filled with negativity and hopelessness, reflecting their inner pessimism and boredom. Conversely, someone whose speech is full of goodness and love reveals their optimistic feelings and positive mindset. Speech filled with violence and hate indicates inner darkness and malice.

A person who embodies Divine virtues internally (sa(n)tan siau) will speak with care and hope for all humanity (bole upakaaree). In contrast, the speech of someone filled with ungodly virtues (moorakh siau) is hollow, selfish, and baseless (bole jhakh maaree).

ਬੋਲਤ ਬੋਲਤ ਬਢਹਿ ਬਿਕਾਰਾ ॥ ਬਿਨੁ ਬੋਲੇ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰਾ ॥੩॥

bolat bolat baddeh bikaaraa || bin bole kiaa kareh beechaaraa ||3||

Does witnessing or performing good deeds impact us or our community? Absolutely. Acts of kindness and generosity can create positive ripple effects within our communities. People are inspired by observing others doing good and often imitate these actions. Their immediate or future behaviors reflect this inspiration. Try it yourself: at an office, school, mall, or station, hold a door open for someone. Others will observe and follow your example.

Through the act of speaking or sharing (bolat bolat), ungodly virtues (bikaaraa) can multiply (baddeh) within the minds of unvirtuous people. Does this mean they should remain silent (bin bole) about their thoughts? Generally, no. They should speak, but they should converse with virtuous people (kiaa kareh beechaaraa). Virtuous individuals can help identify and correct their flawed thoughts, beliefs, and character traits, potentially leading to self-improvement for the unvirtuous.

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੁਛਾ ਘਟੁ ਬੋਲੈ ॥ ਭਰਿਆ ਹੋਇ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲੈ ॥੪॥੧॥

kahu kabeer chhoochhaa ghaT bolai || bhariaa hoi su kabahu na ddolai ||4||1||

There's an English proverb that says, "Empty vessels make the most noise." Long before this proverb became known, Bhagat Kabir Ji (kahu kabeer) expressed a similar idea (chhoochhaa ghaT bolai). It implies that those with the least knowledge, wisdom, and ability are often the ones who talk the most and the loudest, doing whatever it takes to make their presence felt. Often, people with the loudest and most negative responses may be experiencing an emptiness, such as a lack of knowledge, unhappiness, direction in life, or confidence. In the context of this *Shabd*, such individuals can be seen as lacking divine or godly virtues and are always on shaky moral or ethical ground.

Conversely, Bhagat Ji says that a vessel that is full (bhariaa hoi) does not make any noise. This implies that people with divine or godly thoughts, beliefs, and character traits stand tall in their lives. No matter how tough the situation, their moral and ethical stance/ground remains unshakable (su kabahu na ddolai).

Summary: At the beginning of the *Shabd* Bhagat Ji asks a question. His question was, "O mind, what words should I speak that reflect and embody the eternal presence of Divine virtues within me? In the following verses he responds to this question.

- 1) Bhagat Ji emphasizes that embracing Divine virtues through the Guru's guidance will reflect in our speech, while ungodly virtues will reveal inner darkness, suggesting that we should evaluate and transform our thoughts and beliefs to align with Divine virtues.
- 2) A person's speech reflects their inner state, with negativity indicating pessimism, goodness showing optimism, and violence revealing malice, while those embodying Divine virtues speak with care and hope, unlike the hollow and selfish speech of those with ungodly virtues.
- 3) Witnessing or performing good deeds inspires others and creates positive ripple effects in the community, while unvirtuous individuals should speak with virtuous people to correct their flawed thoughts and improve themselves.
- 4) Bhagat Kabir Ji's idea, similar to the proverb "*Empty vessels make the most noise*," suggests that those with the least knowledge and virtues often talk the most, while those with divine virtues remain steadfast and unshakable in their moral and ethical stance.

Found on the Internet.

Karminder Singh, PhD (Boston)

dhillon99@gmail.com

The ritualistic practice of bowing to a lighted lamp, putting one's palms over it to take in the essence of the flame, keeping it lighted continuously during the recitation of Gurbani, or otherwise worshipping it – even if has no place in Gurbani and the *Sikh Rehat Maryada* (SRM) – has become a norm amongst some Sikhs, gurdwaras and their practices.

While one may find a variety of writings on the social media in support and in critique of the *Jyot*, the following piece was brought to the attention of the writer with a request for a comment. The original unedited piece is provided below.

"Gurbani always stresses the inner Jote which becomes parkash through Shabad Guruji and Gur Parsad. The external joth whether with ghee or oil is never worshipped by Sikhs.

Some photographs of Joth at Harimandar Sahib have been circulating in the media and watsapp groups. They do not know the history behind the joth at Harimandar Sahib.

One must read history of electrification of Harimandar Sahib in Sikh Encylopedias, and the book Harimandar Darshan by Dr Saroop Singh Alagh (2013) to get an idea of the joth ithaas. Specifically read Chapter 50, pages 200 - 202, "Harmandar Sahib vich anokhi joth da parkash."

Electricity came to India around 1890's. By 1896, some Sikhs felt it would be a good idea to bring electricity into Darbar Sahib. They were opposed by the Lahore Sabha group and labelled as bijli bhagats.

The Raja of Faridkot offered to bear the cost of a generator. Some 300,000 Rupees were given by him. The opposing group refused his offer. They said puratan maryada would be defiled and stories of people dying of electrocution in Europe were spread around. It took almost 30 years before the breakthrough was made and electricity came into Harmandar Sahib only around 1929. By this time the whole of Punjab had electricity. To appease the opposition, a joth was still lit and put in a corner of Darbar Sahib. It served as an emergency light too in the case of electricity disruption which was often.

No one ever prayed to the joth or bows to it. It is still lighted as a unique tradition of Harmandar Sahib but it has no spiritual purpose.

Another major reason for the joth goes back further in history. During the times of Mir Mannu, Zakaria Khan, Massa Ranghar and others who were all out to wipe out Sikhi, Sikhs went to the hills. Many took it as a challenge to take a dip at the heavily guarded sarovar. They used to ride on horseback, take a quick dip and ride off under cover of darkness. Many were killed in the process. The Sikh spirit remained unbroken. Besides taking a dip at the sarovar, some went further. They used to light a lamp, a diva, as a reminder that the Sikhs and Sikhi was still alive.

A house engulfed in darkness is a sign of desolation and abandonment. This took place between the times of Emperor Farukh Shiyar (1713) till about 1762, by which time the Sikh misls had complete control of Harmandar Sahib.

Thus, the joth at Harmandar Sahib continues to be lit in memory of the Sikh martyrs and as an appeasement to those who opposed the electrification of Darbar Sahib.

It has no religious significance, but is part of the unique traditions and history of Harmandar Sahib.

In Harmandar Sahib, Asa Ki Vaar starts about 4am. Guru Sahib's Saroop comes in when Asa Ki Vaa is about halfway. Parkash is then done. This is not done at other Gurdwaras in the world. It is part of the unique history and tradition at Darbar Sahib. These traditions have no place in other Gurdwaras.

Gurbani tells us about the inner Jote. This Jote requires no oil or ghee to light it.

Bhagat Kabir Ji at Angg 971 tells us about Simran. As you do simran, with Gur Parsad you can be blessed to receive Darshan of His Jote. This Jote needs no oil or ghee. "Jeh simran kare tu Kel; Deepak bandh dhariyo bin tel."

COMMENTARY

The piece appears to be written to make apologies for the two (out of many more) anti-Gurmat and anti-Gurbani practices that abound in the Darbar Sahib (and the other *Takhats*). There is collective (institutional if one prefers) lethargy to use Gurbani as the benchmark for those practices that are clearly anti-Gurbani and to discard them. Instead, educated (and possibly devout) Sikhs prefer to go dig some old texts, find mythological stories, or other incidents to make apologies for these anti-Gurmat practices - and sprinkle their unsubstantiated arguments with Gurbani quotes.

When the same post first writes that "*No one ever prayed to the joth or bows to it. It is still lighted as a unique tradition of Harmandar Sahib but it has no spiritual purpose*" and then writes "*the joth at Harmandar Sahib continues to be lit in memory of the Sikh martyrs*" and then again that "*It has no religious significance, but is part of the unique traditions and history of Harmandar Sahib,*" - it becomes clear to the reader that the underlying thesis is one that is based on a hodge-podge of stuff and the reasoning is a mere patchwork of disjointed ideas that contradict each other.

The following two positions are contradictory. (i) The practice is justified and (ii) it is *only* for Darbar Sahib and *not* for other Gurdwaras. If indeed, the lighting of *Jyot* in "memory of Sikh martyrs" is the right thing to do and Gurmat compliance, then there is no reason for it to be practiced *only* in the Darbar Sahib. In fact, it *should* be the practice in *all* Gurdwaras and mandated in the SRM (which is not the case). And if the practice of Kirtan in the *absence* of the Guru is justified, then it should be the practice in *all* Gurdwaras. In fact, then, *entire* diwans can be run in the absence of the SGGs.

The fact of the matter is that these deviant practices were introduced when the Darbar Sahib (and other Gurdwaras) were in control of anti-Sikh or anti-Guru forces. After the *shaheedi* of Guru Arjun ji, Prithi Chand, his son Mehavran and successive generations were in charge of the *maryada* at Darbar Sahib. One can imagine Prithi Chand telling the *ragis* - do your stuff early (4am) - and I as your Guru - will come at a later hour when it is convenient to me. So, this practice continues unthinkingly even when the Guru is no longer the deviant folks.

The *maryada* at the two external (out of Punjab) *Takhats* was corrupted by the British in their 50-year preparation to fight, defeat and then conquer Punjab. Once the *maryada* was sufficiently tarnished, and once the British became the political masters of Punjab - their argument for the introduction of corrupted practices in Punjab was simple - "this is how it is done in Patna and Hazoor Sahib." This is the same argument that lots of Sikhs use today for instance to support the *parkash* of the Dasam Granth "this is done in this or that *Takhat*." And "the *Jyot* is lighted in this or that historical gurdwara."

The most interesting thing is that the apologist arguments always end with Gurbani quotations - perhaps to appease the conscience of their own guilt. The above post says "*Bhagat Kabir Ji at Angg 971 tells us that this Jote requires no oil or ghee to light it...This Jote needs no oil or ghee.*" One is tempted to ask "why then does the *Jyot* at Darbar Sahib require oil and ghee to be lighted? One is further tempted to ask - if, according to the verse posted - Gurbani only supports a "*jote* that needs no oil or ghee" why then is the "ghee and oil *jote* at Darbar Sahib" being defended?

The ghee of Gurbani simply cannot mix with the water of the rituals - be it a *Jyot*, slaughtering a goat, the *parkash* of Dasam Granth, or the worship of artefacts etc." no matter how much one tries to mix it with the *mdhanni* of apologetic justifications.

An E-Mail Exchange of Interest Regarding The Concept of God in Sikhi.

Email 1. I refer to some videos produced by Karminder Singh in the Sikh Concept of God, the links of which were provided in recent issues of the Sikh Bulletin. The question that has come up in my mind is whether the presence of God in creation or this universe is a physical one or spiritual? Or is it both?

I have some friends who say that God cannot reside within Creation. Instead, they emphasize his transcendence and separation of God and Creation. So, my question is, in Sikhi when we talk about God permeating creation, is it literal or spiritual or both? How can I better understand this concept of God's immanence. Harpreet Singh.

Reply by Karminder Singh.

The Sikh Bulletin had published an essay titled "Guru Nanak's Concept of God" sometime back. You are encouraged to read it here: <https://www.sikhbulletin.com/Bulletins/SikhBulletin2024Issue2.pdf>

At the core, Guru Nanak understood God to be the Law of Nature that governs the universe of creation. He used the term *Hukm* for it. His answer to what is spirituality is "*Hukm Rajayi Chalna*." In practical terms, it is to understand, realize, and abide by the *Hukm*. The phrase "*Rajai Chalna*" means to "go with the flow of *Rza* or *Hukm*."

His answer to the question "where is God" is answered by way of re-wording the question to "where is this *Hukm*?" The answer is "*Likhiya Naal*" - "imbued within, inscribed within, or contained within." So, this is what we mean when we say "God is within, or the Divine is within his creation."

The *Hukm* (law of nature) of a seed is within the seed. We understand that *Hukm* to mean that if you plant it in soil, water it and give it access to sunlight, it will grow into a tree or plant and produce more seeds. The farmer understood this *Hukm*, abided by it - and was able to feed himself, his family, his village and sustain the whole world. Such sustenance is spirituality for Guru Nanak because it relies on going with the flow of *Hukm* (for the seed and agriculture in this case).

Your question "*is the presence of God in creation or this universe a physical one or spiritual? Or is it both?*" would have to be reworded in Guru Nanak's terms as "Is the presence of *Hukm* in creation or this universe a physical one or spiritual or both?" The answer is that it is physical, but its understanding and applicability is of the spiritual domain in the sense that understanding and accepting it, or not understanding and not accepting it determines the presence or absence of spirituality within humanity.

The issue of "God's immanence" is therefore an issue of the "immanence of *Hukm*" in Guru Nanak's terms. *Hukm* is immanent in the sense that it is imbued within each element within the universe of creation - right from the electron and atom - right up to the planets and the space they take up in the universe."

So, in this sense the issue of "separation of God and His Creation" is a non-issue in Sikhi. Guru Nanak advocated the unity of both. The ੴ symbolizes this unity - the numeral 1 in ੴ means "one-ness" (not 'one') and the open *Oorra* symbolises the immanence / manifestation of *Hukm* (God) into creation. The following video may provide you with a better understanding of the issue.

https://www.youtube.com/watch?v=N3kV5lyoh7M&list=PL_YigetSYIOWeGh0avv6fDJQU3jrCqkfx

So long as the religious world subscribes to a God that is viewed as an entity sitting up there, out there, somewhere - the advocacy of Guru Nanak would never be realized or understood. All the religions of the world see God in this way - so separation is their default mode. Their adherents and followers cannot be faulted because their philosophy as contained within the Bible, Quran, Torah etc. present it that way - God is in the heavens etc.

The tragedy is that the entire Sikh world too sees God in the same way. We cannot be absolved of our fault because our philosophy (Gurbani) does not present God in that way.

Email 2: Thank you so much for sharing your essay and explaining Guru Nanak's concept of *Hukm* so beautifully. Based on what I've read, it sounds like *Hukm* is essentially reality itself, and that reality is God. Please correct me if I've misunderstood that.

I do have a question though, and it's something I often hear from non-Sikhs. When we say that God is within or that God is in everything, their common critique is:

1. If a criminal commits a crime, does that mean God is committing the crime?
2. If God is in everything, does that mean God is in something like a toilet? I know these arguments can sound a bit disrespectful, but they're genuine questions I've come across. How would you address this from the perspective of Guru Nanak's teachings? Would love to hear your thoughts!

Reply by Karminder Singh

I hear such questions from Sikhs as well. They come from people who cannot cleanse their psyche of the notion that God is external to his creation, that God is sitting up there or out there somewhere, and that God is micromanaging the world. This includes 99.9 percent of Sikhs as well.

Once you get that misconception out of your head, and take Guru Nanak's conception that God is *Hukm* or the Law of Nature, one will get to see the reality of everything.

1. A criminal commits a crime within the law of nature - the law of choice and consequences. The criminal has a mind - given to him by God as the law of nature or *Hukm* of being a human. The criminal makes a choice to commit a crime - the choice is given to him by the law of nature or *Hukm* of being given a mind. The criminal will face the consequences within his conscience again in accordance with the law of nature or *Hukm* of choice and consequences. So, you see, God is in every step of the way - not a God sitting up there, but the God of Guru Nanak who is the Law of Nature or *Hukm*.

2. The Law of Nature is in every atom that makes up the toilet - the stone, the cement, the paint, the water, the air. The people who cannot appreciate such are those who think God is sitting up there somewhere and refuses to enter a toilet. Everything that goes on inside the toilet - including everything that goes on inside the human being's digestive and excretory system has got God in it - not the God sitting up there, but the God that is the *Hukm* or Law of nature. The God of Guru Nanak is not just in every atom that makes up the toilet - but the grave, the rubbish dump, etc.

Only silly people expect the sun's rays to shine on a flower. If they take off their blinkers, they will see the sun's rays kissing a pile of excreta, rubbish and rotting matter too. The sun shines in the *Hukm* of the Divine. The *Hukm* does not allow for discrimination. God - as defined by Guru Nanak does not allow for discrimination. The God of Guru Nanak is everywhere - toilets and piles of excreta included.

The God sitting up there is discriminatory. He puts Himself higher than creation. He punishes people who don't bow to him, don't pray to him etc with disease and suffering, then waits for them to come around to ask for forgiveness and then takes away their disease and pain. This is the kind of God that religious people are ingrained with from birth (and 99.9 percent of Sikhs too). So, they are very accustomed to this discrimination.

Hence, when we say the God of Guru Nanak is omnipresent, omnipotent and non-discriminatory, it is difficult to process for some people, and impossible to accept for most people. The kind of God that is the product of virtually all religions is a curse to humanity and Guru Nanak wanted to cure humanity of this horrible curse. That is why he gave us a new concept of God. But as Sir Mohd Iqbal said - "Guru Nanak brought light (enlightenment) to an audience that was blind at birth." and that "Guru Nanak brought revolutionary philosophy of life to an audience that was terribly proud of their pre-held fake and empty philosophies." Hope it helps.

Gurbani Verse Analysis

ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥ *Nao(n) Darvajay Dasva(n) Duar.*

Karminder Singh Dhillon, PhD

dhillon99@gmail.com

This column is a regular feature for The Sikh Bulletin. As the name suggests, each issue will examine a popular verse from Gurbani for its authentic spiritual message. The purpose is to critically examine popular verses that are used or misused by people of groups to further their own agendas. The verses will be examined for their actual meanings and messages. Readers are invited to submit verses that are commonly used by Sikhs but in their distorted meanings and wrong usage. Writers, thinkers and Gurbani lovers are invited to conduct their own scrutiny on verses of their choice that they consider used wrongfully and submit their analysis for publication. Editor.

The verse for this edition has been sent by a reader with the following comment: “*The Teekas have translated the verse as follows: ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌਂ ਬੂਹੇ ਹਨ (ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਆਦਿਕ ਹਨ), ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੈ ਬੁੱਧੀ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਝ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। The body has nine doors (or openings, such as eyes, ears, etc.), which are apparent. There is the tenth unseen door which can lead to supreme spiritual state. (Sahib Singh, Darpan). Please comment on the translation.*”

The full *shabd* is as follows.

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ Gaurri Mehla 1
 ਪਉਣੈ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਕਾ ਮੇਲੁ ॥ ਚੰਚਲ ਚਪਲ ਬੁਧਿ ਕਾ ਖੇਲੁ ॥
 Paonnaiy Panni Agni Ka Mayl. Chanchal Chapal Budh Ka Khayl.
 ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥ ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ੧ ॥
 Nao(n) Davajay Dasva(n) Duar. Bujh Ray Gyani Eh Bichar.
 ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਨਤਾ ਸੋਈ ॥ ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 Kathhta Bakta Sunta Soyi. Aap Bicharay So Gyani Hoyi. Rahao.
 ਦੇਹੀ ਮਾਟੀ ਬੋਲੈ ਪਉਣੁ ॥ ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੁਆ ਹੈ ਕਉਣੁ ॥
 Dehi Matti Bolaiy Paonn. Bujh Ray Gyani Mua Hai Kaonn.
 ਮੁਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥ ਓਹੁ ਨ ਮੁਆ ਜੇ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥ ੨ ॥
 Muee Surt Baad Ahangkar. Oh Na Mua Jo Deykhannhar.
 ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਤਟਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹੀ ॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਘਟ ਹੀ ਮਾਹੀ ॥
 Jaiy Karann Tatt Teerath Jahi. Ratan Pdarath Ghatt Hi Mahi.
 ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤੁ ਬਾਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥ ਭਤਿਰਿ ਹੋਦੀ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥ ੩ ॥
 Parrh Parrh Pandit Baad Vkhannaiy. Bheetar Ho(n)di Vasat Na Jannaiy.
 ਹਉ ਨ ਮੁਆ ਮੇਰੀ ਮੁਈ ਬਲਾਇ ॥ ਓਹੁ ਨ ਮੁਆ ਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥
 Hao(n) Na Mua Mayri Mui Blaye. Oh Na Mua Jo Rhey Smaye.
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਮਰਤਾ ਜਾਤਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ॥ ੪ ॥
 Keh Nanak Gur Brahm Dekhaeya. Marta Jata Nadar Na Aeya. SGGGS 152.

The Rahao verse ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਨਤਾ ਸੋਈ ॥ ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ *Kathhta Bakta Sunta Soyi. Aap Bicharay So Gyani Hoyi. Rahao.* tells us BOTH the central hypothesis of the shabd, as well as the writing style that is deployed. The writing style is called juxta positioning. It is the process of putting two contrasting messages side-by-side without a need for too much more to be said.

The juxta positioning is between the prevailing views and religious claims out there; and the TRUTH of the matter in the eyes of the writer – Guru Nanak.

So, the style is this. The *first* part of every verse and couplet presents the prevailing view, which represent the empty claims based on the positions of the clergy etc. The *second* part presents Guru Nanak's view, comment and position. The Rahao verse exemplifies this writing style. ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਨਤਾ ਸੋਈ ॥ *Kathta Bakta Sunta Soyī*. Meaning: Those Who Narrate Empty Ideas and Positions; And Listen And Accept The Same. The second part of the couplet has Guru Nanak's position within it: ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ *Aap Bicharay So Gyani Hoyī*. Meaning: The Enlightened One, However, Is One Who Contemplates Within Himself (As To The Truth Of The Empty Ideas And Positions And Simply Accept Them).

The first couplet utilises the same style. ਪਉਣੈ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਕਾ ਮੇਲੁ ॥ ਚੰਚਲ ਚਪਲ ਬੁਧਿ ਕਾ ਖੇਲੁ ॥ ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥ *Paonnaiy Panni Agni Ka Mayl. Chanchal Chapal Budh Ka Khayl. Nao(n) Davajay Dasva(n) Duar*. Meaning: (Those Who Narrate Empty Ideas and Positions Claim That) "Fire and Air Came Together. In A Play Involving A Fickle And Elusive Intellect. And That There Are Nine Doorways, And A Tenth Pathway."

The next verse is Guru Nanak's position. ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ੧ ॥ *Bujh Ray Gyani Eh Bichar*. Meaning: The Enlightened One, However, Is One Who Realizes The Truth Of Such Empty, Ideas and Positions).

The third para provides the ROOT of the juxtaposed positions. ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤੁ ਬਾਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥ *Parrh Parrh Pandit Baad Vkhannaiy*. Meaning: The Root Of The Empty (Ideas and Positions) And Their Acceptance is That The Clergy ਪੰਡਿਤੁ Pandit Continuously Recite Them ਪੜਿ ਪੜਿ; Narrate and Propagate Them ਬਾਦੁ ਵਖਾਣੈ. Baad Vkhannaiy. Guru Nanak's verdict is in the next verse: ਭਤਿਰਿ ਹੋਦੀ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥ ੩ ॥ *Bheetar Ho(n)di Vasat Na Jannaiy*. Meaning: They Neither Know No Contemplate On What Is Within Them.

Our teekakars and translators have not understood such basic styles of writing that is so prevalent within Gurbani. In the absence of such understanding, they think that the writers (Gurus / bhagts) are subscribing to the Empty Ideas and Positions because they are being *mentioned*. Worse, the suggestion is that these Empty Ideas and Positions are the principles of Sikhi and they are being propagated as such. This is exactly what Prof Sahib Singh has contributed to through his translation of the verse that is the subject of this essay.

The Fareedkotis Nirmlas had an agenda. They actually wanted to align Sikhi with Snatan matt – so their translations (as contained within the Fareedkoti *Teeka*) were purposive. They effectively presented the SGGS as the fifth Veyd. What Sahib Singh has done – by and large – is *not* just fall into the trap of the Fareedkotis – but put a stamp of approval on their translations through his grammar paradigms.

Sadly then, Sahib Singh can be considered to have contributed towards our misunderstanding of Gurbani that was propagated by the Fareedkotis. Today every Sikh – from one who has two cents worth of knowledge to one who lives by that claim that he or she is a Gurbani expert – unthinkingly uses, quotes and regurgitates the Darpan.

Readers wanting a more detailed understanding on a proper method of understanding Gurbani can watch the following 8-part video series titled Understanding Gurbani Yourself For Yourself.

<p style="text-align: center;">Understanding Gurbani</p> <p style="text-align: center;">Part 1 of 8</p> <p style="text-align: center;"><i>The Crossing Over</i></p>	<p>Have you ever struggled with translations of Gurbani, finding them difficult to comprehend and leaving you with lingering questions? If this resonates with you, this 8-parat video series empowers you to unlock the profound meaning of Gurbani yourself. The inaugural episode, "THE CROSSING OVER" emphasizes the pivotal shift from deciphering literal words to exploring the spiritual depths within the verses. For anyone seeking to decipher the wisdom of Gurbani, this video is an essential starting point.</p> <p style="text-align: center;">https://youtu.be/bFxl-yauP0</p>
---	--

A Full *Karut* Mindset On Display.

Karminder Singh Dhillon, PhD.

dhillon99@gmail.com

What can be said of regressive, retrograde and backward people who are bent on taking Sikhi back to 1468; and that too in the name of the Sri Guru Granth Sahib? One of the things that *can* be said is that they act as stumbling blocks, obstructionists, wreckers and saboteurs of those who are progressive and forward thinking.

The episode for this essay begins in Malaysia where the progressive thinking Sikh Youth Organization or Sikh Naujwan Sabha Malaysia (SNSM) conducts a week-long Annual *Gurmat Parchar Samelan* which culminates in the *Khande di Pahul* ceremony. In its December 2024 *Samelan*, women were included in the team of *Panj Pyaras*.

Such an act – perfectly in line with the *Sikh Rehat Maryada*, and in line with the principles of gender equality that are widely and forcefully espoused within Gurbani – seemed to have set-off one regressive group in Malaysia into full gear and full throttle *karut* mentality.

Karut is a Malay word that Malaysians use when they need an apt and accurate term to describe the nonsense that is peddled by regressive, retrograde and backward people. Here is the official *karut* statement that was issued by people who ironically call themselves the Guru Granth Sahib Academy Foundation. Read it to know what a full *karut* mindset looks and sounds like.

SRI GURU GRANTH SAHIB JI ACADEMY FOUNDATION

(YAYASAN SRI GURU GRANTH SAHIB JI AKADEMI) PPM-028-10-09072013

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ

With the recent incident of inclusion of women within the Panj Pyare in the Sikh Naujawan Sabha Malaysia's ("SNSM") Annual Gurmat Parchar Samelan, Sri Guru Granth Sahib Ji Academy ("SGGS Academy") vehemently deplore such acts which challenges the Sikh ethos and principles.

Be assured, such Manmat does not represent Malaysian Sikhs' view on the inclusion of women within the Panj Pyare. Amrit Sanchar is a very sacred ceremony bestowed upon by Sri Guru Gobind Singh Ji and it is the nucleus of Sikhi which can never be altered. SNSM is the only organisation in Malaysia which has been adulterating the Amrit Sanchar amongst other anti-Gurmat practices especially at their ironically named "Gurmat" Parchar Samelan.

SGPC's Rehat Maryada ("SRM") is the only conduct (Rehat) which allows the inclusion of women in the Amrit Sanchar which was written after 237 years from the 1st Amrit Sanchar in 1699CE. SRM falls short of the historical and textual credibility. We would like to reiterate that this conduct was drafted during British Raj and had the interferences of the rulers of the time which is evident on how Sri Harmandir Sahib's keys were in the custody of the British. Furthermore, the committee which drafted the SRM had members of the Radha Soami and Bhasauria cult. The interference of British within Sikhi is an undeniable fact. Interestingly, SGPC till date has not even performed a single Amrit Sanchar with the inclusion of women at the Akaal Takht since the release of SRM in 1936 CE. The intention to include such an absurd practice within the SRM remains unknown, possibly to disunite the Sikhs in the future?

Questioning the inclusion of women within the Panj Pyare is a tip of the iceberg which opens up pandora's box of questioning on our Sikh practices like Anand Karaj, Guru Sahibs and many others in the guise of equality.

In our illustrious history, we have had many Sikh women who were great individuals and helmed many leadership roles but none ever participated in the Panj Pyare. History records that post Vaisakhi of 1699 CE, Sri Guru Gobind Singh Ji congregated the Panj Pyare who were always males. Some instances are: in Chamkaur Sahib; Damdama Sahib on the completion of Sri Guru Granth Sahib; at Dadu Dwara; during the Guruship at Nanded; and sending of Panj Pyare with Baba Banda Singh Ji Bahadur to Punjab.

We therefore, condemn this practice and those *Percharaks* (speakers) who support SNSM by attending their events. We as a Panth need to stay affirmed in our principles particularly the core heart of Sikhi, the Amrit Sanchar.

29 DECEMBER 2024
KUALA LUMPUR, MALAYSIA

Isn't it *karut* to say “we vehemently deplore” the inclusion of women within the *Panj Pyare*? (Para 1)?

Isn't it *karut* to say “such *manmat* does not represent Malaysian Sikh's view on the inclusion of women in *Panj Pyare*”? (Para 2). A relevant question to ask may well be this: Since when did Malaysia Sikhs have their own view on women in *Panj Pyare* other than that which is provided in the SRM? Another relevant question may be this “who appointed you to represent the Malaysian Sikhs' view on anything”?

Isn't it *karut* to say “Questioning the inclusion of women within the *Panj Pyare* is a tip of the iceberg which opens up a Pandora's box of questioning on (sic) our Sikh practices like Anand Karaj, Guru Sahibs and many others in the guise of equality”? (Para 4). Really? What questions is anyone raising about Anand Karaj? About our Guru Sahibs? And about “many others”? Isn't this the *karut* way of digressing from the issue, of creating straw man arguments of non-existent issues and simply frightening people of non-existent consequences?

Isn't it *karut* to call the *Panth Parvanit*, *Panth Approved* and Akaal Takhat sanctioned Sikh Rehat Maryada as “SGPC's Rehat Maryada”? (Para 3). SGPC was the secretariat office that did all the paperwork relating to it. It's like calling the Constitution of the United States as “George Washington's secretary's constitution” because the secretary did the paperwork. Or like calling the Malaysian Constitution “Perlembagaan Penerbangan Udara” (Malay for the Airplane Constitution, because it was finalized by the then PM while on an air flight to the United Kingdom. You see how *karut* such thinking and such labeling is?

Isn't it *karut* to say that the SRM is defective because “it was drafted during British raj and had the interference of rulers at that time”? (Para 3). Going by such *karut* logic, everything that happened with Sikhs and Sikhi between 1469 till 1957 was “defective” because it happened during foreign rule (Mughal and British). By the same *karut* logic, the *khande di pahul* of 1699 is also “defective” because it happened during the Mughal rule. Isn't it *karut* to believe the Mughal rulers never interfered in the activities of the Khalsa then?

A big issue is made of assertions that “the SGPC till date has not even performed a single *amrit sanchar* with the inclusion of women at the Akaal Takhat.” The reason for this is actually simple: There are lots of other *karut* people and institutions like yours (including your patron *dera*, *taksal* and fraudulent *baba* groups) that would bring down the sky if the SGPC or AT did the *horrendous sin* of following the dictates of Gurbani within the Guru Granth Sahib to accord equality to women. Your patron *dera*, *taksal* and *fraudulent baba* outfits do not even administer the *kande di pahul* to women, let alone allow them to administer it to others. Women are turned away as are people of lower castes.

Isn't it *karut* to say that “in our illustrious history many Sikh women who were great individuals and helmed many leadership roles but none ever participated in the *panj pyare*”? (Para 3). The correct statement should be “but none were ever ALLOWED to participate in the *panj pyare*.” The key word is “allowed” and they were DENIED their participation due to *karut* people, *karut* institutions and *karut* mentalities such as yours. They will continue to be DENIED and KEPT OUT so long as *karut* people and *karut* institutions continue to espouse their *karut* beliefs.

Isn't it *karut* to say “we therefore condemn this practice and those *Parcharaks* (speakers) who support SNSM by attending their events. We as a *panth* need to stay affirmed in our principles... ?” (Para 6). Of course, it is the birth duty of every *karut* person and institution to condemn anything and everything that does not align with *karut* thinking. The final statement would make more sense if it read “we as a *karut* institution need to stay affirmed in our *karut* principles...” No one would have any quarrel with that stance – no matter how *karut* it may be.

It is the mark of a primitive society to view regression as progress.

Neale Donald Walsch

ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ

ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦਾ ਟੀਚਾ

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ

terahukum@gmail.com

ਆਪੀਨੂਹੈ ਭੋਗ ਭੋਗਿ ਕੈ ਹੋਇ ਭਸਮੜਿ ਭਉਰੁ ਸਿਧਾਇਆ ॥
ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ ॥

ਭਾਵ: ਇੱਕ ਭੋਗੇ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ਾਕ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਬਣਨ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਜਕੜ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਚਸਕਾ ਮੇਰੇ ਗਲੂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸੰਗਲ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੈਂ ਬੇਹੋਸ਼ (ਬੇਸੁੱਧ) ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਹੁਕਮ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਆਖਿਰਕਾਰ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਦੀਵੀਂ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੱਛਾਵਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਲਈ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਲਈ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਸ, ਭੁੱਖ, ਭੋਗ, ਕਾਮ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਸੰਗਲ, ਬਿਖੁ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਸਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਉੱਪਰ, ਸੁਭਾਅ ਉੱਪਰ, ਮੇਰੇ ਰੂਹਾਨੀ ਰਸਤੇ ਉੱਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ? ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਲੇਖ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਮੇਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ :

1. **ਧਨ, ਦੌਲਤ, ਸਰਮਾਇਆ:** ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਇਨਸਾਨ ਬਣਨ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ।
2. **ਤਾਕਤ:** ਘਰ ਦੀ ਚੌਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੱਕ, ਜਿਸਮਾਨੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਇੱਛਾ।
3. **ਖੁਬਸੂਰਤੀ:** ਸਭ ਤੋਂ ਹਸੀਨ ਤੇ ਖੁਬਸੂਰਤ ਦਿਖਣ ਦੀ ਚਾਹਤ।
4. **ਮਸ਼ਹੂਰੀ, ਸ਼ੌਹਰਤ:** ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ, ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇੱਜ਼ਤ, ਮਾਣ ਤੇ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਦੀ ਇੱਛਾ।
5. **ਬੇਹਤਰੀਨ ਹਮਸਫਰ:** ਸਭ ਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰ, ਖੁਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਬੇਹਤਰੀਨ ਹਮਸਫਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ।
6. **ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ:** ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿੱਜੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਖੁਬਸੂਰਤ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼, ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਖੁਬਸੂਰਤ ਸ਼ੈਅ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁਲਾੜ ਤੱਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਦੋ ਵਖਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਹਰ ਸਵਾਦੀ ਪਕਵਾਨ ਖਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ।
7. **ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ:** ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ-ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।
8. **ਇੱਛਾ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ:** ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ। ਮੈਂ, ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹੇ।

9. **ਇੱਛਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ:** ਐਸੇ ਦਿਨ ਦੀ ਆਸ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦੁੱਖ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।
10. **ਇੱਛਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਲਦੀ ਹੋਣ ਦੀ:** ਹਰ ਇੱਛਾ ਜਲਦ, ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ।
11. **ਇੱਛਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦੀ:** ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਵੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ।
12. **ਇੱਛਾ ਸਭ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚਲਣ ਦੀ:** ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਬਕ ਵਿਚਰੇ। ਮੇਰੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਟੀਮ, ਮੇਰੀ ਚਹੇਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਜਿੱਤੇ।
13. **ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਇਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।** ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਦੀ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਜਨਮ ਦੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਨਾ ਲੈਣ ਦੀ।
14. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ (Materialism) ਅਤੇ ਸਵਾਰਥਵਾਦ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ:
15. **ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ:** ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਸਮਾਜ, ਕੌਮ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਈ ਵਾਸਤੇ, ਪੂਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਕੁੱਝ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵਾਂ।
16. **ਇੱਛਾ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ:** ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਦੇ, ਹਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ, ਹਰ ਫਿਰਕੇ ਦੇ, ਹਰ ਜਾਨਵਰ, ਪੰਛੀ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਇੱਛਾ।
17. **ਇੱਛਾ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦੀ:** ਇੱਛਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦੱਸੇ ਟੀਚੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ। ਇੱਛਾ ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਖੇੜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਦੀ। ਇੱਛਾ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦੀ।

ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਹੁਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਰਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸਫ਼ਰ ਲਈ, ਚੰਗੀਆਂ ਜਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜਾਨਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਹੀ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਇੱਛਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਹੈ, ਕੀ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਹਮਸਫ਼ਰ ਹੈ। ਆਉ, ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ।

1. ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ (ਗੁਫਾਵਾਂ) ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੂਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇ।

ਗੋਪਾਲ ਤੇਰਾ ਆਰਤਾ ॥

ਜੇ ਜਨ ਤੁਮਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰੰਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਤਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਦਾਲਿ ਸੀਧਾ ਮਾਗਉ ਘੀਉ ॥ ਹਮਰਾ ਖੁਸੀ ਕਰੈ ਨਿਤ ਜੀਉ ॥
 ਪਨ੍ਹਗੀਆ ਛਾਦਨੁ ਨੀਕਾ ॥ ਅਨਾਜੁ ਮਗਉ ਸਤ ਸੀ ਕਾ ॥੧॥
 ਗਉ ਭੈਸ ਮਗਉ ਲਾਵੇਰੀ ॥ ਇਕ ਤਾਜਨਿ ਤੁਰੀ ਚੰਗੇਰੀ ॥
 ਘਰ ਕੀ ਗੀਹਨਿ ਚੰਗੀ ॥ ਜਨੁ ਧੰਨਾ ਲੇਵੈ ਮੰਗੀ ॥੨॥੪॥ {ਪੰਨਾ 695}

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਭਗਤ (ਜਨ) ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ: ਜੇ ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਭੋਜਨ (ਦਾਲ, ਆਟਾ, ਘਿਓ), ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀ ਜੁੱਤੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ, ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ, ਆਉਣ-ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ (ਘੋੜੀ), ਅਤੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ।

2. ਜੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ, ਹੱਕ ਮਾਰਕੇ, ਝੂਠ, ਠੱਗੀ, ਫਰੋਬ ਕਰਕੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਹ ਸਚਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਕੁੜਿਆਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੱਕ ਸੱਚ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ, ਚਾਹੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਦੌਲਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਤੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ। ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ। ਮਨਾਹੀ ਹੈ ਬੱਸ ਮੁਰਦਾਰੁ ਖਾਣ ਦੀ। ਮੁਰਦਾਰੁ ਭਾਵ ਬੰਦੇ ਖਾਣ ਦੀ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਖਾਣ ਦੀ।

**ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੁਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥
ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥ {ਪੰਨਾ 141}**

ਭਾਵ: ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੱਕ ਖਾਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਓਨਾ ਹੀ ਮਾੜਾ ਹੈ ਜਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸੂਰ ਜਾਂ ਗਾਂ ਖਾਣਾ। ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦੇ ਗਰ ਉੱਪਰ ਹਾਮੀ ਤਾਂਹੀਓ ਭਰੇਗਾ (ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੇਗਾ) ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਖਾਵਾਂ।

3. ਇੱਛਾਵਾਂ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇੱਛਾ ਆਪਣੀ ਔਕਾਤ (Capacity to Achieve) ਤੋਂ 100 ਗੁਣਾ ਵੱਡੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਣੀ ਪਰ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਿਹਨਤ ਨਾ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਉਲਾਭੇ ਤੇ ਖਿੜ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਕਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਸਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ।

**ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਦਾ ਆਪੇ ਸਭੁ ਸਚਾ ॥
ਜੇ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੈ ਖਸਮ ਕਾ ਸੇਈ ਨਰੁ ਕਚਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1094}**

ਭਾਵ: ਮੈਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਸਦੀਵੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਸ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਲਈ ਹਾਲੇ ਕੱਚਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

4. ਇਹ ਭਰਮ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ, ਤਾਕਤ ਆਦਿ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ, ਸੁੱਖ ਤੇ ਖੇਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇਗਾ, ਜਦੋਂਕਿ ਇਹ ਭਰਮ ਸਾਡੀ ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ ਲਈ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ, ਕਾਮ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਬਿਖ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਾਰ, ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘਰ, ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਡੀ ਟੌਰ ਤੇ ਠੁੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਰਜੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੈਣੇ ਪੈਣ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਰਜੇ ਘਰੇਲੂ ਕਲੇਸ਼, ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੌੜ, ਇਹ ਭੁੱਖ ਹੀ ਅਸਲ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਕੁੜ ਹੈ, ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਮੌਤ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭੁਖ ਹੈ ਮੂਰਖ ਭੁਖਿਆ ਮੁਏ ਗਵਾਰ ॥ {ਪੰਨਾ 647}

ਭਾਵ: ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਨਾ-ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭੁੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੂਰਖਤਾਈ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਗਵਾਰ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਮਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ।

5. ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਮੇਰੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾੜੀ, ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ 'ਤੇ ਪਰਖਣਾ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸਚਿਆਰਤਾ ਵੱਲ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜਾਂ ਦੂਰ? ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਉਗਣ?

6. ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਛਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ। ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਖਾਸ ਇੱਛਾ ਪਿੱਛੇ ਅਸਲ ਵਜ੍ਹਾ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਇੱਛਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਗੀਣ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚੋਂ? ਕੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਨੂੰ, ਦਬਾਉਣ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ?

ਸਾਡੇ ਮਨ ਉੱਪਰ ਸਾਡਾ ਐਸਾ ਕੰਟਰੋਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਚੀਏ ਤਾਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਮਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਗ ਜਾਈਏ ਜਾਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰੂਮ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਈਏ, ਘਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਆਈਏ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਅਮੀਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਟੀਵੀ ਉਪਰ ਦੇਖ ਲਈਏ ਤਾਂ ਜਾਂ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਸੈਂਕੜੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਦੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਵੀ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਮਾਲ ਬੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕੋ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰੀਦੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਨਾਕਾਮਯਾਬ

ਇਨਸਾਨ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਪਤੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਬਿਜਨੈਸ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ Advertising & Marketing ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

7. ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ, ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਖਾਮਿਆਜੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ:

ਉ. ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਦਇਆ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਈਰਖਾ, ਗੁੱਸਾ, ਬਦਲਾ, ਹਉਮੈਂ ਤੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ?

ਅ. ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਖੁਸ਼ੀ, ਤਸੱਲੀ, ਖੇੜਾ, ਵਿਸਮਾਦ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਤਣਾਅ, ਡਰ, ਖਿੜ, ਘਬਰਾਹਟ, ਗੁੱਸਾ।

ੲ. ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੁਕਰਾਨਾ, ਖੇੜਾ, ਸਦੀਵੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਤਸੱਲੀ, ਸਬਰ, ਦਇਆ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਸੰਤਾਪ, ਪਛਤਾਵਾ, ਤਾਹਨੇ, ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ, ਹਿਤਾਸ਼ਾ, ਹਉਮੈਂ।

ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ੋਰ, ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਮੈਂ ਕਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸਿਰਫ ਉਮੀਦ 'ਤੇ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ Wishful thinking ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੇ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ, ਪੈਸਾ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੈਂਡਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਢੋਹਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੜ੍ਹਾਂਦਾ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵੈਸੇ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਘੱਟ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ, ਨਾ ਕਿ ਖੁਦ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਹੀਏ। ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਏਹੀ ਸਾਡਾ ਟੀਚਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਖਤਮ।

ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ ॥

ਭਾਵ: ਸ਼ਬਦਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਅਉਗਣ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਪੰਜ ਅਉਗਣ = ਕਾਮੁ (ਕਾਮਨਾਵਾਂ), ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ।)

ਅੰਤਿਮ ਟੀਚਾ

ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਪਰ ਅਸਲ ਟੀਚਾ ਆਪਣੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਕੌਮੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਿਕ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੇੜਾ, ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਇੱਛਾ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਘੁ ਪਠਾਇਆ ॥

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਦਹ ਦਿਸਿ ਵਰਸਾਇਆ ॥

ਸਾਂਤਿ ਭਈ ਬੁਝੀ ਸਭ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਸਭ ਠਾਈ ਜੀਉ ॥੧॥

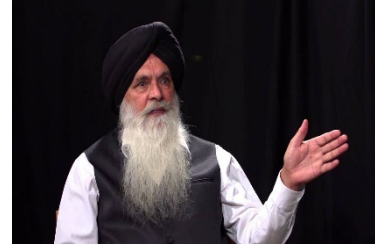
ਭਾਵ: ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਬੱਦਲ ਭੇਜ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਇਆ ਜਿਥੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਚਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੁਣ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ...

‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿਵਸ ਕਹਾਣੀ ਫੱਬਦੀ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ

brar_jiwanwala@hotmail.com

ਮੈਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦਿਨ, 30 ਅਗਸਤ, ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ ਅਧੂਰੇ ਸਨ? ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ‘ਚ ਕੋਈ ਇਤਹਾਸਕ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਯਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਇਤਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਮੇਂ ਯਾ ਕਾਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਕਰਮ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਂਗਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਯਾ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਪੁਰਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਅੱਧੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਸਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ‘ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

**“ਆਸਾ ਹਥਿ, ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ, ਕੁਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸੱਲਾ ਧਾਰੀ। ਵਾਰ 1, ਪਉੜੀ 32॥
ਪਛਿਨ ਫੋਲਿ ਕਿਤਾਬ ਨੋ ਹਿੰਦੂ ਵਡਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੋਈ? ਵਾਰ 1, ਪਉੜੀ 33॥”**

ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਸੱਚ ਪੂਰਾ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਪੂਰਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇ ਤੇ ਨੌਵੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਯਾ ਜੋੜਨ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਧਣਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੂਸਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਪੂਰਨ ਸੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

**ਥਟਣਹਾਰੈ ਥਾਟੁ ਆਪੇ ਹੀ ਥਟਿਆ॥ ਆਪੇ ਪੂਰਾ ਸਾਰੁ ਆਪੇ ਹੀ ਥਟਿਆ॥
ਆਪੇ ਕਰਿ ਪਾਸਾਰੁ ਆਪੇ ਰੰਗ ਰਟਿਆ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਇ ਅਲਖ ਬ੍ਰਹਮਟਿਆ॥ ਪੰਨਾ 957॥**

ਸੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿਵਸ ਦਮਦਮਾ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ?

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅਧੂਰੀ।

‘ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ’ ਗ੍ਰੰਥ 1920 ਵਿਚ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਆਦਿ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਂਤੀ ਦੀ ਬਦਨੀਤੀ, ਲੋਭੀ, ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਫਿਰ ਤੋਂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਐ 8 ਪੰਨਾ 244-245 ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਮਦਮਾ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ, ਵਿਖੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ।

ਤਹਾਂ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਉਚਾਰੇ। ਨਵਮ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਸੰਗਿ ਧਾਰੋ।
ਉਣਸਠ ਸਬਦ ਸਲੋਕ ਸਤਵੰਜਾ। ਪੜੈ ਵੈਰਾਗ ਲਹੈ ਹਤ ਡੰਝਾ।
ਦਮਦਮਾ ਕਾਸ਼ੀ ਸਮ ਦੁਖ ਖੇਵੈ। ਬਹੁ ਬੁਧਿ ਸੁਧ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਵੈ।
ਬੀੜ ਦਮਦਮੀ ਜਗਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ। ਪੜੈ ਲਿਖੈ ਸੇ ਜਨਮ ਨ ਆਵੈ॥419॥

ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ।

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ 99 ਦੂਜੇ ਕਾਲਮ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਗੁਰ' ਦੇ ਮਤਲਬ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਸਲੋਕੁ॥ ਆਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਸਤਿਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵਏ ਨਮਹ॥ 1॥ ਪੰਨਾ 262॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ॥

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ ਆਦਿ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਏਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਦਿ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਹਿਲਾ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ;

ਪੋਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ॥1॥ ਰਹਾਉ॥ ਪੰਨਾ 1226, ਮ:5॥

ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੜਾ ਆਦਿ ਬੀੜ ਲਿਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਆਪ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ 101 ਮੁਤਾਬਕ ਦਮਦਮਾ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੈ। ਉਹ ਅਸਥਾਨ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵਕਤ ਦਿਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਦਮਦਮਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਵੀ ਏਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਮਦਮਾ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

'ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ' ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰ:97, ਜੋ 1984 ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਦਮਦਮਾ' ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੋੜ ਨਾਲ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣੈ' ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ 9 ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਦਮਦਮਾ' ਸਾਬੇ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਲੀ ਉਹ ਬੀੜ, ਲਿਖਣ ਸਮਾਂ ਸੰਨ 1682, ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ 'ਦਮਦਮੀ ਸਰੂਪ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਿੰ. ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬਿਬੇਕ-ਬੁੱਧਿ' ਦੇ ਪੰਨਾ 145 ਤੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੇਹਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਰਾਇ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਦਮਦਮਾ' ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ।

'ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣੈ' ਵਿਚੋਂ ਕਾਬਲੇ ਗੌਰ ਤਾਰੀਫ ਗਵਾਹੀਆਂ।

1. ਢਾਕੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ 13 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਮਤ 1732, ਸੰਨ 1675, ਅਗਰਨ 2 (ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਮੱਘਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ) ਵਦੀ 7 ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ, ਦਮਦਮਾ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਈ ਹੈ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਥਾਂ ਸਿਰ ਦਰਜ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣੈ ਪੰਨਾ 202।

2. ਪਿੰਡੀ ਲਾਲਾ (ਗੁਜਰਾਤ) ਵਾਲੀ ਬੀੜ- ਸੂਚੀ ਪੱਤਰ ਸੰਮਤ 1732 ਪੋਹ 23 ਤੇਈਵੇਂ ਪੋਥੀ ਲਿਖ ਪਹੁੰਚੇ। ਖਾਸ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਉਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੇਦਰ 5 ਸ਼ਬਦ, ਤੇ ਸੇ ਪੁਰਖ 4 ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਅਸਲ ਲਿਖਾਰੀ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧਿ ਪੰਨਾ 134।

3. ਸੂਚੀ ਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀ ਕਾ, ਤਤਕਰਾ ਰਾਗਾਂ ਕਾ, ਸੰਮਤ 1735 ਵੈਸਾਖ 13, ਸੰਨ 1678 ਪੋਥੀ ਲਿਖ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਗੁ. ਸੰ. ਨਿਰਣੈ ਪੰਨਾ 202।

ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉੱਸਦੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਉਤਾਰੇ ਕਰਵਾਏ ਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬੀੜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੁੱਝ ਬੀੜਾਂ ਜਬਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਤਾਂ ਬੱਚ ਸਕਣ। ਉਪਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਆਪ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਦਾ

ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੰਮੇ ਲੱਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਲਿਖਣ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤ 1826 (ਸੰਨ 1769) ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮੱਲ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦਾ ਕੋਈ ਉਤਾਰਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (1822ਈ: ਤੋਂ 1921) ਦੀਆਂ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ, " ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ" ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧਿ' ਦੇ ਪੰਨਾ 132 ਅਤੇ 133 ਤੇ ਇੰਝ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

1. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੁਤਾਬਕ, "ਧੀਰਮੱਲ ਉਪਰੋਕਤ ਤਾਹਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ "ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ 'ਨਵਾਂ ਗ੍ਰੰਥ' ਰਚ ਲਵੇ। ਪਰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤਾਂ ਸੰਨ 1699 (ਸੰਮਤ 1756) ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਤਾਹਨਾ ਤਾਂ ਸੰਨ 1677 (ਸੰਮਤ 1733-34) ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤੇ ਤਾਹਨਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ, ਤਾਅਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਬਾਅਦ-ਕਿਵੇਂ ਜੁੜੀਆਂ?

ਕਿਉਂਕਿ, ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਤੇ ਅਕੱਟ ਗਵਾਹੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮੱਲ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੇਟੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦਿਆਈ ਕਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੀ, ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ 23 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸੰਨ 1676 (ਸੰਮਤ 1733) ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਣਥੰਬੋਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸੰਨ 1677 (ਸੰਮਤ 1734) ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮੱਲ ਅਤੇ ਸੰਨ 1678 (ਸੰਮਤ 1735) ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਬੇਟੇ ਰਾਮਚੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ' ਦੇ ਪੰਨਾ 132 'ਤੇ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: " ਸੰਮਤ 1733 ਅਸੂ ਵਦੀ ਦੁਆਦਸ਼ੀ (ਸੰਨ 1676) ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮੱਲ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਗਏ। ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੇਢੀਆਂ, ਲਿਖਤ ਦਉਲਤ ਰਾਇ ਭੱਟ,ਲਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ।

2. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ' ਵਿਚ ਪੰਨਾ 1062 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰਚੀ ਗਈ ਬੀੜ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਉਤਾਰੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਈਂ ਭੇਜੇ। ਦੂਸਰੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' 'ਚ ਏਹੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਮੇਲੀ। ਨੌਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸੀ, ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਰੱਖ ਲਈ।

3. ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਸੇ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ (ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ) ਵਿਖੇ ਬੀੜ ਰਚਨਾ ਦੀ ਗੱਲ "ਜਿਵੇਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਸੀ" ਤਿਵੇਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧਿ' ਦੇ ਪੰਨਾ 148 ਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: "ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖੇਦ ਤੇ ਫਿਕਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਪਰਖੇ ਪੜਚੋਲੇ ਦੇ, ਆਪ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਯੰਤਰੀ 1997 ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਦਿਨ 30 ਅਗਸਤ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ" । ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਰਾਜਸੀ ਦਬਾਓ ਕਾਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਥ ਲਈ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲੇਗਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਕੰਮ ਨੂੰ ਖੁਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬਸ ਏਵੇਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਿਸਮਸੀ ਸਜਾਵਟਾਂ ਵਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਲੋਅ Flow ਨੂੰ ਫਾਲੋ Follow ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਗ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਤੇ ਆਰ ਬੱਕਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਮੁਹਰਾ ਕਿਉਂ ਸਜਾਇਆ ਏ? ਜਵਾਬ ਸੀ "ਬਸ ਏਵੇਂ ਈ ਏ"।
ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ

ਕੰਵਰ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ....

ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੋਇ ॥

ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ
E-mail- kanwar238@yahoo.com

ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੋਇ ॥ ਤਿਸ ਨੇ ਮਾਰਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ ॥ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ-੮੪੨ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਓਪਰੀ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ: - ਹੇ ਭਾਈ "ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਸੁਰਮੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਬਲੀ, (ਪਰ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਰਾਖਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲੀ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀ) ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ" । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰ: ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ: "ਬਲਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਕੋਈ ਜਣਾ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜਾਪਦਾ ਇੰਝ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾਗਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਕ ਮੌਲਿਕ ਫਲਸਫਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹਰ ਪੰਗਤੀ ਜਾਂ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਅਤੇ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਵ ਰਚਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨਵੇਕਲੇ ਹੀ ਸਮਝਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਖਸੀਅਤ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਦਾ ਨਿਆਰਾਪਣ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰ ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਉਸ ਵਕਤ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਤੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਅਰਥ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਵਿਦਵਾਨਾ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਮਾਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਐਸੀ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾਗਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ, ਮਤ, ਮਨ, ਬੁੱਧ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਨਸ਼ਅਨਸ (Conscience) ਜ਼ਮੀਰ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਸੁਚੱਜੀ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਘੜੀ ਗਈ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਰੱਬ, ਜਾਂ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਤਨਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਤਨੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਉਤਨਾ ਹੀ ਡਾਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ" ਭਾਵ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਡਾਢੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਹਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਥੇ ਜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਮੌਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਮੌਤ। ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਇਕ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਮਨ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖੁਸ ਜਾਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਚਿੰਤਾ ਚਿਖਾ ਬਰੇਬਰੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਮਰੇ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਚਿੰਨ ਹਨ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਿਕਾਰਾਤਮਕ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਕੁੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਕਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਰਕ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਇਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਣਵਾਨ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜੀਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਚੱਡ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਜਿੰਦਾ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਵੇਗਾ। ਲੋੜ ਹੈ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ। ਜਿਤਨਾ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਤਨੀ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜਿਤਨੀ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਘੜ ਲਵੇਗਾ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਡਾਢਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ “ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੋਇ” ।

ਗੁਣਵਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਭਾਵ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹੈ: ਤਿਸ ਨੇ ਮਾਰਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ। ਐਸਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਬਕ

ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ,
ਜੇ ਵੀਹ ਚੌਵੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ,
ਕਿੰਨੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਕੌੜੀਆਂ ਸਨ,
ਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਨੇ।

ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵੇਲੇ,
ਪਿਆਰ ਦਾ ਤੋਹਫਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ,
ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ,
ਬੱਸ ਬਦ ਦੁਆਵਾਂ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਨੇ।

ਕਿੰਨੇ ਦੋਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ,
ਕਿੰਨੇ ਨਵਿਆਂ ਨੇ ਹੱਥ ਵਧਾਏ ਨੇ,
ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੇ ਚੱਲਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ,
ਨਿੱਤ ਨੇਕ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ।

ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਮਾਸੂਮ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ,
ਹੱਥ ਮਾਵਾਂ ਹੱਥੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ,
ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਨਵ ਜਨਮੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨੇ,
ਨਵੀਆਂ ਗੋਦਾਂ ਭਰ ਸਿੱਟੀਆਂ ਨੇ।

ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ,
ਸੱਧਰਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਸੰਗ ਭਰੀਆਂ,
ਕੁੱਝ ਤਰਸ ਤਰਸ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਿਨ,
ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਚੁੰਨੀਆਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਨੇ।

ਮਰਜੀਵੜੇ ਕਈ ਪਾਕ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ,
ਪ੍ਰਣਾ ਕੇ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਗਏ,
ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਤੇ,
ਗਹਿਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਟਿਕੀਆਂ ਨੇ।

ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦੇ,
ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਕਦੀ ਵੀ ਮੁੱਕਦੇ ਨਹੀਂ,
ਮਸਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲੇਥਾਂ ਅੰਤ,
ਖਾਕ, ਰਾਖ ਦੇ ਭਾਅ ਹੀ ਵਿਕੀਆਂ ਨੇ।

ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸਵਾਲ ਕਈ
ਜਵਾਬ ਉਡੀਕਣ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ,
ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ,
ਨਫਰਤਾਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਨੇ।

ਸਬਕ ਤਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਸੌਖੇ ਨੇ,
ਜੇ ਸਿੱਖਣੇ ਚਾਹੋ ਤੂੰ ਭੁੱਲੜਾ ਉਏ,
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ,
ਤੇਰੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿੱਢੀਆਂ ਨੇ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁੰਦਰਾ
ਕੈਵੈਂਟਰੀ ਯੂ ਕੇ

ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ ?

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੰਡੇਰੀ
ਐਮ.ਐਲ. ਏ ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ,
ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮੇਟੀ
ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਸ. ਸੀ ਵਿੰਗ ਆਪ ਪੰਜਾਬ

ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪਣਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗਿਲਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਫਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਬੰਸ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਹਫਤੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੱਕ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਢਾਡੀ ਅਤੇ ਆਗੂ ਇਹਨਾਂ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਜੁੜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਡੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਵੀ ਸਿਰਫ ਸੁਆਦਲੇ ਲੰਗਰਾਂ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲੜੀਆਂ ਲਾਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵੱਖਰੀ ਪੁਰਬੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਸਲੇਬਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਮੀਰ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਨਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਅੰਸ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਾਥੀ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਗੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਧਨੌਲਾ ਨੇ ਇਹ ਉਦਮ ਆਰੰਭ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੱਭਕੇ ਚੰਗੀਰਾੜ੍ਹ ਵਿਖੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾਸ ਲੇਖਕ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਖਰੀ ਪੁਰਬੀ ਸੂਬਿਆਂ ਬੰਗਾਲੀ, ਤਾਮਿਲ, ਕੇਰਲ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਅਸਾਮੀ, ਉੜੀਆ ਹਿੰਦੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਵੀ ਭੱਤਾ ਵਗੈਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਬੈਠਕੇ ਗੋਸ਼ਟ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਸਰ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸਲ ਧਰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਸਿਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਸਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਦੀਵੇ ਬਾਲਣ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਤੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾਕੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਰੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਚਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੱਢਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਜੇੜਮੇਲ ਉੱਤੇ ਜਾਣਾ ਸ਼ਰਧਾ ਘੱਟ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵਾ ਜਾਂ ਰਿਵਾਜ ਵਧੇਰੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਰੁੱਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਵਹਿਕੇ ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਈਏ ਤਾਂ

ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲ 2002 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯਤਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤੀ, ਅਸਾਮੀ, ਤਾਮਿਲ, ਕੰਨੜ, ਮਾਲਿਆਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਮਿਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਬਕਾਇਦਾ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਕਾਲਰ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਲੇਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਮਿਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤੇ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਸਮੇਂ ਜ਼ਬਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਆਪਣੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਵਾਏ, ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੰਝੂ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਚੱਲਦਾ, ਜਦੋਂ ਟਰਾਂਸਲੇਟਰ ਜਿਆਦਾ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਖੁਦ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ। ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਸਕਣ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਆਖਦੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਏ ਹੈ, ਉਹ ਬਦਲੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਅਹਿਮ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਤਨ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਤਰਕ ਸੁਣ ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਬਰਾਏ,
ਰੜਕਿਆ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨਾਲ ਰਲਾਏ,
ਆਖਰ ਐਸਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਦੇਹ ਤੇ ਫੁੱਲ ਬਣਾਏ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦਈਏ ਵੱਟੇ ਅਪਣਿਆ ਨੇ ਬੈੜੀ ਪਾਏ...
ਕਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੀ ਬਾਬਾ ਕਿਵੈ ਜਾਦੂਗਰ ਬਣਾਇਆ,
ਲਾ ਕਿੱਕਰਾ ਨੂੰ ਮਠਿਆਈ ਤੁਸੀ ਅਪਣਾ ਹੀ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ,
ਸੋਚ ਦੱਬਣ ਲਈ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤੁਸੀ ਬੜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਾਏ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦਈਏ ਵੱਟੇ ਅਪਣਿਆ ਨੇ ਬੈੜੀ ਪਾਏ...
ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਨਾਲ ਜੇੜ ਕੇ ਮਨਮਰਜੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਘੜਾਏ,
ਕਿਵੈ ਲਿਖਾ ਹੱਥ ਕੰਬਣ ਮੇਰੇ ਕੀ ਕੀ ਦਾਗ ਗੁਰਾਂ ਤੇ ਲਾਏ,
ਤੇੜਨ ਲਈ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲੇ ਬਹੁਗਿਆਨੀ ਸਿਰ ਬਿਠਾਏ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਦਈਏ ਵੱਟੇ ਅਪਣਿਆ ਨੇ ਬੈੜੀ ਪਾਏ...
ਜਿਹੜਾ ਕਰਦਾ ਗੱਲ ਕੁੜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਅਉਦੋਂ,
ਕਹਿਕੇ ਲਿਖਤ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾਂਉਦੋਂ,
ਚੌਧਰਾ ਖਾਤਰ ਵਿੱਕ ਗਏ ਹੱਥ ਹਾਕਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦਈਏ ਵੱਟੇ ਅਪਣਿਆ ਨੇ ਬੈੜੀ ਪਾਏ...
ਸਿੱਧੂ ਕਿਹਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਈਏ ਵੱਟੇ ਅਪਣਿਆ ਨੇ ਬੈੜੀ ਪਾਏ...

♣ ਸਿੱਧੂ

ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਾਚਕ

ਮਹੀਵਾਲ ਦਾ ਕਿੱਸਾ
 ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੋਂ ੯੫ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਤੇ
 ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ
 ੨੪ ਸਾਲ ਬਾਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ,

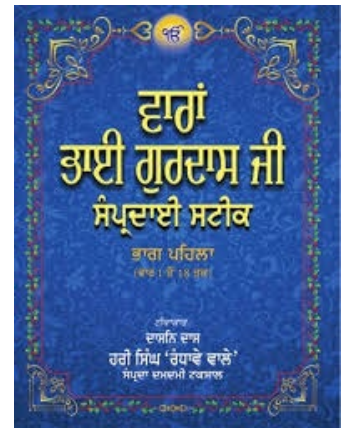
ਫਿਰ ਇਸ ਕਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਅਖੌਤੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ
 ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ?

ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੱਤਕ ਸੰਮਤ 1765 ਅਰਥਾਤ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ 1708 'ਚ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਨਾਲੇ ਜੋੜ ਜਾ ਰਹੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' 'ਚ ਕੇਵਲ ਹੀਰ-ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ ਅਤੇ ਸੱਸੀ-ਪੁੱਠੂ ਦਾ ਵੀ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਵਰਨਣ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਚਕ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੰਬਰ 98, 101 ਤੇ 108 ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪੁਚਲਤ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ 27 ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੇਵਲ ਸੱਸੀ ਪੁੱਠੂ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੀਰ-ਰਾਂਝੇ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸੱਸੀ ਪੁੱਠੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਾਲੀ ਉਹ ਪੁਚਲਤ ਤੁਕ ਹੈ "ਮਹੀਵਾਲ ਨੇ ਸੋਹਣੀ ਨੈਂ ਤਰਦੀ ਰਾਤੀ"

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਰਚਿਤ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਮਤ 1694 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਸੰਨ 1637 ਨੂੰ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ, ਸੰਮਤ 1765 ਅਰਥਾਤ ਸੰਨ 1708 'ਚ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਮਹੀਵਾਲ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ, ਸੰਮਤ 1789 ਅਰਥਾਤ ਸੰਨ 1732 ਨੂੰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਗਲ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲ-ਕਾਲ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਦੌਰ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਹੀਵਾਲ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ 95 ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੋਤੀ- ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ 24 ਸਾਲ ਬਾਅਦ।

ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਵਾਲ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਚ 'ਮਹੀਵਾਲ' ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ? ਗਿਆਨੀ ਜਾਚਕ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੀਰ-ਰਾਂਝਾ, ਸੱਸੀ- ਪੁੱਠੂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਵਰਗੀਆਂ ਕਾਮੁਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਰੱਬ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ? ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਕੌੜੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਵਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਲਾਉਣ ਦੀ, ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤੇ ਕਾਮੁਕ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਆਮ ਕਵੀਆਂ 'ਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ? ਕੀ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਪਿੱਛੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

Letter to the Editor

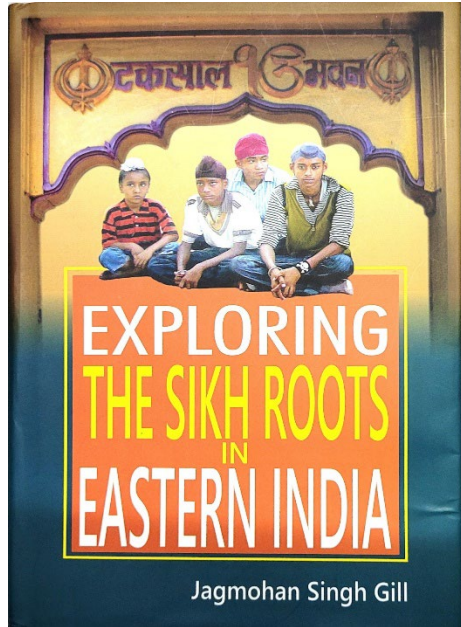
I came across an article which asserted that the RSS came up with, and has been using 25 talking points to assimilate the Sikh faith into the bigger Ssnatan fold. All 25 points are easily refutable, but the lack of education and a knowledge coup by the RSS and its agents have fuelled an organized attack on Sikhi – to the extent that these points have been widely incorporated into school text books and taught as real history.

1. Sikhs are an inseparable part of Hindu society.
2. If Hinduism is a tree, Sikhism is a fruit on that tree.
3. Gurbani is like the Ganga, it emerges from the Gangotri of the Vedas.
4. The Khalsa was created to protect Hinduism, the Brahmins and Hindustan.
5. Jap banni is a summary of the Gita
6. The 1857 "War of Independence" failed because of refusal by the Sikhs to participate in it.
7. Banda Singh Bahadur was really Veer Banda Bairagi.
8. The Sikh Gurus worshipped the cow.
9. Bhai Kanh Singh Nabha and other leaders of the Singh Sabha Leher are worthy of condemnation.
10. Use examples from Trumpp and other anti-Sikh western scholars.
11. The Sikh Gurus participated in Vedic ceremonies.
12. Guru Gobind Singh worshipped Durga.
13. Sikh Gurus were from the lineage of Ram Chander.
14. Baba Ram Singh Namdhari was the legitimate Guru of the Sikhs.
14. Create posters which challenge Sikh principles but appear to be pro-Sikh.
16. Insist on using the Bikrami calendar and promote Hindu festivals.
17. Call Bhai Hakeekat Singh, Hakeekat Rai and illustrate him as a Hindu.
18. Assert that Guru Gobind Singh sent his army to liberate Ram Janam Bhumi in Ayodhya from the Mughals.
19. To create the Khalsa, Guru Gobind Singh sought blessings from Hindu gods and goddesses.
20. Potray the Kakaars as being given by the Hindu gods.
21. Equate "Ik Oankaar" with "OM."
22. Call Bhai Mati Das "Guru Mati Das Sharma."
23. Install the Sri Guru Granth Sahib in Mandirs and put pictures of Hindu Gods in Sikh Gurdwaras.
24. Project Guru Gobind Singh as having taken a different ideology from Guru Nanak.
25. Provide a Hinduized slant to Sikh history wherever possible.

The RSS recognizes that Hinduism is many hundreds of years old and it can slowly assimilate the Sikhs with time. By establishing links between Vishnu, Raam and the Gurus, they hope that Sikhs will see these Hindu gods as their own. With time, perhaps pictures of Raam and Vishnu will find their way into Gurdwaras. The RSS has commissioned paintings and posters that mix Hinduism and Sikhism and present Sikh figures receiving blessings from Hindu gods.

Idol worship, which is taboo in Sikhism is also being slowly introduced. Some Nanaksar Thaats (a government supported cult) have installed idols of Guru Gobind Singh and Guru Nanak. If idols of Sikh Gurus are acceptable, then perhaps with time Hindu idols can be accepted. Gurdwara Manikaran is a good example of what the RSS to like would see more common.

By putting Guru Granth Sahib in Hindu *mandirs*, simple Sikh villagers will begin to go to pay obeisance regularly in these Hindu Temples. In doing so, they will also offer worship to the Hindu gods and goddesses there. Sikh marriages may also begin to take place in Mandirs. Eventually, Hinduism in Punjab will be a mish mash of Sikhism and Hinduism and the Sikhs will lose their distinct identity. Given a few generations, Guru Nanak will be an Avtar of Vishnu just like the Buddha has become and the Sikhs will be eliminated. The Sikhs today are facing dark days. Harjodh Singh.

Book Review

Title of Book: “Exploring the Sikh Roots in Eastern India”

Author: Jagmohan Singh Gill, Kolkata

Publisher: Singh Brothers, in collaboration with, JIS University, Kolkata, 2024 (HB First Edition, Pages: 208, ISBN: 81-7205-692-8)

Reviewed by: Prof Emeritus. Hardev Singh Virk. PhD.

The author of this book, Jagmohan Singh Gill, is a well-known Sikh businessman of Kolkata. He is General Secretary (Honorary) of Sikh Mission, Kolkata and Member Dharam Parchar Committee, SGPC, Amritsar. He is also mentor, Guru Nanak Chair, JIS University, Kolkata. The author got this privilege to publish his first book under the aegis of Guru Nanak Chair, as a special issue by Singh Brothers, Amritsar. The contents are preceded by Messages of Chancellor, S. Taranjit Singh, and Vice-Chancellor, B. Bhattacharya of JIS University.

The book has twelve Chapters elucidating different topics under the main title “Exploring the Sikh Roots in Eastern India”. Prof.

Dr. Balwant Singh Dhillon, an authority on Sikh History and Sikh religion, has written the Foreword of this volume. Dhillon brings out the salient features of this book. He narrates: “Guru Nanak had travelled extensively in north-east India. Evidence at hand suggests that popular and widespread appeal of Sikhism had caught the imagination of people and Sikh Sangats were established in east and north-east India, namely Lucknow, Fatehpur, Prayag, Jaunpur, Patna, Raj Mahal, Dacca, etc. It goes to the credit of Guru Tegh Bahadur that Sikhism had struck its roots deep into the socio-religious and cultural life of east and north-east India. The present study is the product of its author’s love of labour coupled with curiosity to unravel the little-known facets of the Sikh history of east and north-east India”.

The author writes in Preface to his book, “The main focus of the book is on how Sikhs have been living in these places with heads held high and unperturbed for centuries amidst rapid changes. My articles were published in The Sikh Review, Abstracts of Sikh Studies, and as research papers published as Seminar proceedings of various Universities. I made this thorough research on Sikh settlements while organizing Gurmat Camps under Sikh Mission Kolkata (Poorvi Bharat), in those remote areas”. It clearly shows the advantageous position of the author both as his mission under Dharam Parchar Committee of SGPC, Amritsar, and his location coordinates at the junction of east Indian states at Kolkata.

The text of this book is preceded by 32 illustrated pages which depict the pictorial history of Gurdwaras of east and north-east, mostly located in Bihar. It may be of interest to know that Sikh Sangats were promoted by Punjabi Khatri who settled in this part of India as traders. The Sikh gurdwaras were flourishing in remote areas of UP, Bihar, Bengal, and Assam since the times of Guru Nanak, Guru Hargobind and Guru Tegh Bahadur. After 1947, some of these gurdwaras maintained by Udasi and Nirmala mahants relapsed into Hindu temples.

In Introduction, the author narrates his interactions with Sikhs of Eastern India. He writes: “I have surveyed the roots of local Sikhs dwelling in Eastern India since the time of our great Gurus. These Sikhs are of different backgrounds of places like Azamgarh, Balia, Varanasi of Eastern UP bordering Bihar and at Sasaram, Kendli-Chatti (Distt. Chatra), Shivnagar (Distt. Vaishalli), Madhudi (Distt. Madhubani), Sadalpur of Katihar district, Halhalia, Parwanpur and Gargama of Araria district of Bihar. Though scattered in different parts of East India, including present day Assam and Bengal, most of them wear turbans and keep unshorn hair just like any other devout Sikh”.

“Early Sikhs of East India” is the longest Chapter of 64 pages which reads like a summary of this book. The author tries to delve deep into the roots of these Sikhs. He writes: “They used the surnames like Chopra, Kapur,

Sehgal, Mehra, Malhotra, Bedi, Sodhi, Khanna, Tandon, Sarin, Maini, Bhalla, etc., claiming to be of Khatri origin, but their middle names were Singhs and Kaurs mostly”. Their origin goes back to Guru Nanak and first Sikh is undoubtedly Salis Rai Johri, a rich Khatri bullion trader of Patna. A detailed description of Bihari Sikhs is given in this Chapter with Patna as the great Sikh Centre of Sikhi. The Sikhs of Bihar commanded great respect. According to author: “The Sikhs of Maheshwa (Distt. Katihar) owned large tracts of land. It is said that even British police officers used to get down from the horse with their hat in their hands while passing through their village”. There is an exhaustive list of Notes and References at the end of this Chapter which establishes the author as a dedicated researcher of Sikh history.

In the other Chapters, the author recounts the history of Sikhs of Sasaram, Kedli Chatti and Dumri (Jharkhand), The Old Sikhs of Kolkata, Sodh-Vanshi Khalsa of Bihar, Sikhs of Shivanagar, Vaishali (Bihar), Sikhs of Halhalia (Bihar), and Sikhs of Patna and surrounding districts of Bihar. The author took pains to visit all these areas to trace the origin and history of the Eastern Sikhs. According to the author: “Previously, they were not Sikhs, but might have developed inclination to the Nanak Panthi tradition. They belonged to different roots and lower strata of society. They usually belonged to Kewat, Chandravanshi, Kahar, Paswan, Mallah, Machuara, Yadav, Teli, Kumhar, Ravidasi, Kurmi, Pal, Malakar or Malli castes as well as various Banya castes. Some of them belonging to Bhumihar, Rajput and Brahmin, the so-called upper castes, were also involved in Gurdwara services”.

Jagmohan Singh Gill deserves all praise for this arduous task of tracing the history of Eastern Sikhs by doing field work and recording accounts as part of his “Oral History” project. In his concluding Chapter, he has given many suggestions to revive and rejuvenate the Sikhi in Eastern India. The author has left no stone unturned to bring home the truth about the legacy of the Sikhs of Eastern India.

Letter to the Editor

Guru Arjan Dev Ji collected a number of *Shabds* and added them into the Pothi Sahib, naming the groups of *Shabds* as Sodar Bani and Sohila Bani. Guru Gobind Singh Ji gave his stamp of approval on those.

During the time when the Gurudwaras were controlled by *Nirmalas* (in reality, the gurudwaras are still under their control), they corrupted the SGGS by adding Ragmala on last page #1430 (Refer: sikhbulletin.com2022 issue2).

In addition, they added a few *Shabds* into our *gutkas* from SGGS and some from other outside sources into Sodar Bani.

When the Sikh Rehat Maryada (SRM) was drafted, the authors failed to do an adequate job in maintaining the original form of these banis. Instead of keeping Sodar Bani as it is in SGGS, they left it as we see it in our *gutkas* today.

In my opinion the SRM must be revised and all those *gutkas* that contain the additional compositions should be revised as well.

Thanks

Rajendra S Chhabra

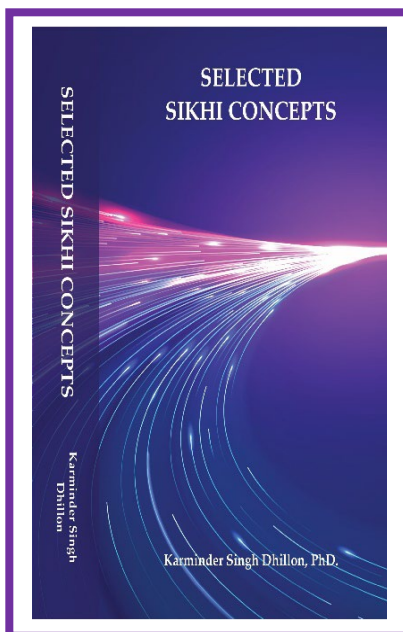
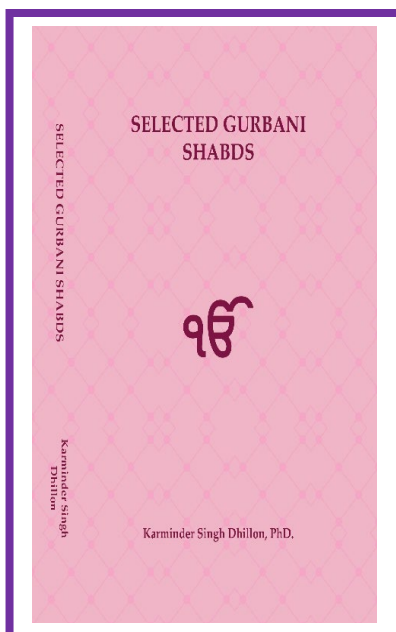
Must Have in Every Sikh Home

Order Online From

<https://sikhivicharforum.org/store/>

Enquiry: dhillon99@gmail.com

Each Book Contains Essays on:
The Methodology Used.
Historical Background of the Bani
The Composition of the Bani
And More

Understanding Salok Mehla 9. Hardcover. 112 pages.
Understanding Salok Sheikh Fareed Kay. Hardcover. 164 pages.
Understanding Salok Bhagat Kabir Jio Kay. Hardcover. 272 pages.
Selected Gurbani Shabds. Hardcover. 522 pages.
Selected Sikhi Concepts. Hardcover. 315 pages.

Note to Contributors

The Sikh Bulletin invites articles on matters relating to *Sikhi*. Essays that adopt CRITICAL approaches towards Sikh matters and issues are given priority for publication. Articles devoted towards exploring the messages of Gurbani as contained within the Aad Guru Granth Sahib (AGGS) are particularly welcome.

Manuscripts must be in English or Gurmukhi and must begin with a title page that includes the names, e-mail addresses, and affiliations of all authors. References must be properly cited.

Manuscripts need to be submitted online to editor@sikhbulletin.com or dhillon99@gmail.com and must be in Microsoft Word (.doc). The preferred font for English characters is Calibri font size 11. Gurbani and Gurmukhi characters must be in Unicode (Nirmla UI).

The maximum length for each article in a regular issue is 5,000 words.

Note on Use of Gurbani Verses and Translations by Authors

When quoting Gurbani in their articles, authors are required to provide the Gurmukhi version of the full verse and a romanised version. Mention must be made of the page where it is to be found in the AGGS. In line with the aspirations of *The Sikh Bulletin*, authors must provide translations of Gurbani verses that break from the mould of vedantic, yogic and literal slants prevalent in orthodox translations. Articles relying solely on Gurbani translations as provided by Sant Singh Khalsa MD's English Translation will NOT be published.

Note to Readers

The Sikh Bulletin is published in electronic format and is being sent to readers whose e-mail addresses are in our distribution list. Please feel free to forward this issue to your contacts. Alternatively, you may provide us the e-mail addresses of friends and family who would like to receive *The Sikh Bulletin* regularly.

The Sikh Bulletin (including past issues) may be accessed at www.sikhbulletin.com. More recent issues can also be accessed at www.sikhivicharforum.org. Archived copies of the Sikh Bulletin can be retrieved here: <https://archive.org/details/sikh-bulletin>.

The views expressed by authors are their own. Please send feedback at editor@sikhbulletin.com

Thank you for your continued support of The Sikh Bulletin. Editor.

One of the most tragic things I know about human nature is that all of us tend to put off living. We are all dreaming of some magical rose garden over the horizon instead of enjoying the roses that are blooming outside our windows today.

Dale Carnegie, American Writer (1811 – 1955)